

HARC A TENGERÉRT

ÍRTA
DR. PRINZ GYULA

– 4 ÁBRÁVAL –

BUDAPEST, 1916
A MAGYAR ADRIA EGYESÜLET KIADÁSA

MINDEN JOG FENTARTVA.

1. A tenger és a föld.

A Föld felszínét borító vízréteg főmedencéjéből a Csendes-óceánból a geológiai idők hosszú korszakában sokszor kitódult, kiömlött a Föld másik részére, melyet a természet a kontinensek helyéül jelölt ki. Az iskolában gyermekésszel nem kerestük okát, de megismertük a tényt, hogy van egy „tengeri” s egy „szárazföldi” félteke. Nem két egyenlő fél ez. Az iskolai földrajz ugyan London középponttal a szárazföldi és a Csendes-óceáni Antipodes-szigetek középponttal a tengeri féltekét egyenlő nagyságúnak veszi, tehát a Földet egyszerűen két félgömbre osztja, de az ilyen kétfelé osztásnak nincs sok értelme. A valóság az egyetlen örök hatalmas óceáni medence jelenléte, a Földnek ez a legnagyobb és állandó behorpadása. A szárazföldek gömbfelületén gyakoribb és kiadósabb emelkedések és süllyedések vannak, vagy legalább is szembetűnőbbek az így keletkező változások, mert nyomukban mindig nagy tengerparti eltolódások járnak. A geológusok a kontinensek közötti tengeri medencék keletkezésének hozzávetőleges korát már megtudják állapítani. A görög mythologia szerint Okeanos, az ég istenének Uranus-nak és Gaia nak fia, a kontinenseket körülövező tenger. A geológiai kutatások eredménye ma az, hogy az összes kontinensek szoros rokonságban vannak egymással együttesen velük egyenrangú része a Földnek a Csendes-óceán, az egyetlen igazi Okeanos Gaia ölen melyet Uranustól szült.

Okeanos szorgalmas atya. Gyermekei már a görög mythologia szerint is három ezren felül voltak. Az Aegeis számos szigetén, a gazdag tagoltságú Földközi-tenger körül élő görög nép fantáziája nem ok nélkül tartotta ilyen soknak Okeanos leányait. Ma már az Északi-jegestenger és az Antarctica némely partvidékén kívül minden tengerrészt ismerünk, a görögöktől ismert terra cognitá-nak sokszorosát s az önálló nevet kapott tengerek és tengerrészek száma közel jár a háromezerhez.

A kontinensek gömbfelületén keletkezett összes tengerek, nagyok és kicsinyek, mellék-, bel-, földközi-tengerek, öblök, tengerszorosok csakugyan mind az öreg Okeanos családjába tartoznak. Nem csoda, hogy a görög mythológiában annyi az erkölcstelen származás, – ezeknek is anyja a Gaia. A geológiai ókorban, amikor még csak alacsonyabb rendű állatok népesítették be az Okeanost, a szárazföldek gömbfelületén feltüremlések, hegységek, a földkéreg különböző szilárdságú régiókra oszlása következtében már jól kifejlett, hatalmas kontúrokban kifejezett hegységek keletkeztek s a meglazult földkéregben, a gyűrődések nyomán, azok csapásai mentén sülyedések jöttek létre. Különösen egy nagy övezeten következik be nagy változás, az egyenlítőtől kissé északra, körülbelül azon az övezeten, melyet a Közép-Amerika, Azori-, Zöldfoki-szigetek, Közép-Európa, Közép-Ázsia neveivel jelölhetünk meg. Csehország és a Baikal-vidék földjén még ma is lekopott, előregegett hegyromok jelzik az övezetet. A hegyképződés nyomában járó súly édesekből alakult ki az első földközi-tenger, Okeanos első gyermeke a Thetys. Az Okeanos szintje alá sülyedt kontinens-szalagot előntötte az Okeanos víztömege.

A Thetys a Gaia-hoz simul. Gaia testének egy részét feláldozni kénytelen, az idők multával mindig többet és többet. A Thetystől kettéválasztott Gaia felületét

már külön kell neveznünk, a geológusok az északit Palearctica-nak, a délit Paleantarctica-nak nevezték el. Ismerjük a görög mythológiából, a természet, a mindenség ezen igazán nagy szépségű himnuszából Gaia megindító szerepét. Gaia gyermekeiben és unokáiban örökké él. A Palearctica a geológiai silur-korszakban kettéválik, utódjai a Laurentia és az Angara. Ahol Laurentia volt, azt a területet ma Északamerikának, Grönlandnak, Északi-Atlanti-tengernek nevezzük, – a terület, ahol Angara volt, ma Svédországnak, Finnországnak, Oroszágnak, Észak-Ázsiának hívjuk. Abban az időben, amikor a Ruhrvidék, Saarbrücken, Szilézia, a belgiumi és angliai kőszéntelepek keletkeztek, ismét nagy hegyképződések fejeződtek be s nyomukban ismét süllyedések. A karbon-korszak hegyeségei közül egyik, az Ural-hegyrendszer, az Angara testébe ékelődik, az Angara ketté osztódik, a testéből kiváló, önálló testet öltő terület a Fennoscandia. (Finnország és Skandinávia.) Ugyanakkor a Laurentia is ketté válik, az északamerikai Alleghanies-hegyrendszer jelzi a kettéválás határát. De a Laurentia testéből leváló új test Okeanos gyermeke a tengerszint alá süllyed s északi Atlantis lesz a neve. Gaia első szülött gyermekének, a Palearcticának ma három utódja él a földrajz almanachja szerint, Laurentia, (Északamerika), Fennoscandia (Európa) és az Angara (Ázsia). Az iskolában gyermekeink az évmilliók átalakulás hatalmas képének sejtelve nélkül tanulják meg, hogy Északamerika, Európa és Ázsia a Föld északi földség-csoportját alkotják. A Laurentia gyermeke atyjának, az öreg Okeanosnak nevét is viseli, Atlanti-óceánnak nevezzük.

A Paleantarctica sem él tovább északi növérenél. Utódjai a nagy testű, idomtalan Gondvána és a napjainkig sűrű jeges fátyolába burkoltan, ismeretlenül maradt Antarctica. A nagy testű Gondvána azonban csakhamar – az emberi időszámítás szerint persze

beláthatatlan számú évek multával – osztódásnak indul, öt gyermeknek adja át életét, ezek Brasilia, Africa, Ausztrália és két ismeretlen nevű ifjabban elhalt gyermeknek. A két ismeretlen nevű gyermek Okeanos atya képét viseli, az egyik a Brasilia és Africa közötti a déli Atlantis, a másik az Africa és Australia közötti az Okeanos „indiai” gyermeke.

Nemcsak Palearctica és Antarctica utódai vesznek részt a halál és a élet állandó változásaiban, hanem Okeanos és Gaia első leánya Thetys is befejezi életét. Thetys ágya a legnyugtalanabb. A geológiai új korban Thetys háza tájékát már üresen találjuk, visszafolyt atyja Okeanos és ifjabb testvérei az „óceán” melléknevet viselők testébe. A két Atlantis testvér is egyesült s így csak kettő maradt, (az Atlanti- és Indiai-óceán), családiasabban élnek ők az öreg Okeanos-atyával, testük szorosan egybeforr, nem oly idegenek egymáshoz, mint Gaia képét viselő unokái.

Gaia és Okeanos nemei, mint föld és víz elkülönülten élnek és szaporodnak tovább. Az Okeanostól örökbe fogadott és táplált leányok azonban szorosan egybefornak, mint az elébb mondtuk. A Gaia képét viselő s ezért földrésznek nevezett gyermekek közül csak Fennoscandia és Angara utódjai, a szép Európa és Ázsia tartanak szorosan össze. A görög mythologia Európát Okeanos és Thetys gyermekének tartotta, a geológia kérlelhetlen oknyomozó módszerével, látjuk, elvitatja Okeanos apaságát. Thetys gyermekei Mediterranea, ez az Európa, Ázsia és Afrikának hízelgő, csalfa nő és a zárkózott Pontus. A takarékos Pontus nincs jó viszonyban vízával pazarló, ragyogó szépségű, de könnyelmű nővérevel. A Dardanellákon keresztül kénytelen vízával pótolni azt, amit a ledér Mediterranea elpazarol, de még ez sem elég, a Gibraltáron keresztül is állandóan koldul vizet Mediterranea idősebb rokonától az Atlantis-tól.

A mi Adriánk Mediterranea fiatal leánya, testvére Aegeis-nek Tyrrhenisnek.

Okeanos leányai, leszármazottjai sokan vannak, szoros rokoni kötelék és barátság kapcsolja őket össze, csak néhány elkorcsosult unokanővérük nem tartja már a rokonságot, mint a Káspi és Arai. Az emberek haboznak is, nem tudják biztosan, hogy a Káspit tengernek nevezzék-e, vagy tónak.

De hagyjuk a származást, Okeanos leányai rokonságát. A szövevényes családfában nehéz eligazodni, törődjék vele a geogenealogia. Nézzük a jelent, a Föld mai képét. Ne ijedjünk meg az óriási méretek-től. A magyar ember szereti már az ő Alföldjét is a rónák végtelenjének gondolni. Az Alföld védőfalát alkotó erdők zöld koszorújával befont hegyláncait is csak az Alföldről nézegeti, azokon túlról semmi jót nem vár. Hiszen tudja, hogy neki csak vihart küldenek azok a hegyek, ha koronkint komoran el-sötétülnek. Békés megnyugvással tűri az Ég csapását, kemény inakkal, büszke haraggal áll a hegyek kapuiba, ha a vihart ellenség kavarja. A hegyre már nem megy fel. Nem szereti szűk, sötét völgyeit, nem való tüdejének meredekje, kevés neki benne a napsugár, ragyogás, mit lelke kíván, bántja a föld nyugtalan-sága, mely mintha egymásra dőlni akarna – s így nem ismeri a bércet, a sziklatrón fenségét, az igazi távolbalátást. Nem ismeri a hegyen túl a tengert, az igazi végtelent. Pedig a tengert látnia, ismernie kell! Szeretném e földhöz tapadó magyarságot a hegyre vinni és megmutatni neki az Adriát, lássa a tengert s – nem kellene neki mondani, hogy *szerezd meg a tengert.*

A tengerrel érdemes összeházasodni. Ha itt-ott türelmetlen, zsémbes, áldozatokat követelő is, sokkal inkább áldozatkész, hálás, támogató. Az a nemzet, mely ismeri és szereti a tengert, gyarapodik és hatalmassá lesz a tenger által. Okeanos leányai kart

karba öltve helyezkednek el az emberlakta kontinensek közé s hozzá simulva kisebb-nagyobb mellék-tengerekkel, beltengerekkel, öblökkel, gyermekeik és unokáik előre tolásával kínálják fel barátságukat a földrészeknek. Igaz, nem egyformán és nem pártatlanul, de ez már a női lények sajátága.

A három óceán az Antartica körül a legszélesebb övezettel érintkezik egymással. Tasmania és a Wilkes-föld között a távolság 2500 km., tehát annyi, mint Tunis és Dánia északi vége között. Afrika és az Antartica között a távolság még nagyobb, annyi, mint a Fehér-tenger és Ciprusz között. Csupán Amerika déli fokánál keskenyebb a határövezet.

Az Indiai-óceán széles, tagolatlan, két északi melléktengere az Arab- és a Bengáliai-tenger és csak a forró égöv északi határvonaláig, a Rák-térítőig terjed, de ezentúl még két földközi tengere van, a Vörös- és a Perzsa-tenger¹; Szuezt és az Eufrátesztorkolata a legészakibb helyek. Ezzel szemben az Atlanti-óceán hosszanti kiterjedése az Antartica partjától az Északi-sarkon keresztül a Bering-szór ősig tart, tehát teljes tengeri összeköttetést alkot az északi és déli sarkvidéki tengerek között a Csendes-óceánig. A nagy tengerek ezen elhelyezkedéséből kiviláglik, hogy a két sarkvidék az összes tengerek összekapcsolója, de míg a déli sarkvidék közepét alkotó kontinens körüli tengergyűrű, melybe kiélesedő kontinensvégződések nyúlnak, addig az északi sarkvidék olyan melléktenger, melyet a három északi kontinens partjai vesznek körüli s amely keskenyebb-szélesebb tengerszorosokkal az összekötő kapcsot alkotja a Csendes- és Atlanti-óceán között. A két különleges tengeri fekvésű sarkvidék kívül van az emberi település területén.

¹ Hibásan Perzsa-”öböl”-t szoktak mondani. A Perzsa-tenger hasonló rangú az Adriával, sőt kiterjedése úgy aránylik az Adriához, mint 172: 100.

A nagy tengerek szélein *melléktengerek* keletkeztek. A kontinentális talapzatnak mélyen a tengerszint alá süllyedt részei ezek. Ilyen az északi Jegestenger is, továbbá a Baffin-tenger (nem öböl), a Grönlandi-tenger, Spitzbergeni, St. Lawrence, a Karaibi-tenger, az Északi-tenger, – az Indiai-óceán melléktengerei a már említett Arab- és Bengáliai-tenger, a nagy Óceáné az Ausztráliai-tenger (Ausztrália, Uj-Caledonia és Uj-Seeland között), a Korall-tenger, Arafura-, Banda-, Szunda-, Zulu-, Czelebesz-, Khinai-, Sárga-, Japáni-, Ohotszkij- és Bering-tengerek, továbbá a Falklandi-tenger. Ha a melléktengerek földrajzi elhelyezkedését vizsgáljuk, észrevevessük, hogy ilyenek *sorozatosan* helyezkednek el. Az Atlanti-óceán északi részén van egy sorozat a Karaibi-tengertől az Északi-tengerig, egy másik villaalakú a Arab-, Bering- és Ausztráliai-tengerek között. Ezzel szemben Amerika többi része, Afrika és Ausztrália nyugati partjai mentén sehol melléktengerek nincsenek. A melléktengerek előtt szakadozott gátat alkotnak mindenütt a szigetsorok, többnyire olyan sűrűn helyezkedve egymás mellé, hogy a szomszédos szigetek egymás látóhatárában vannak. A melléktengerek partvidékének lakói mind hajós népek, a tengerrel szoros gazdasági kapcsolatban élnek.

A melléktengerekből a nyílt tengerre rendszeren számos tengerszoros vezet. Ezzel szemben a kontinentális talapzatoknak vannak olyan tengervízzel borított süllyedékjei, melyek mélyebben nyúlnak be a földségek belsejébe vagy azok közé s csak egy kapcsón keresztül vannak összeköttetésben vagy közvetlenül a nyílt tengerrel vagy pedig közvetve a melléktengerekkel. Az ilyen tengereket *földközi* tengereknek nevezzük.

Északamerikának, ha a Banks és Grönland közötti szövevényes tengertagoltságtól eltekintünk, három földközi-tengere van, a Hudson-, Mexicoi- és Calif or-

niai-tenger, a helytelen, de megszokott földrajzi megjelölés szerint ezeket öblöknek nevezik, holott a három közül legkisebb a Californiai-tenger, eltekintve önálló morfológiai jellegétől, terjedelemben is megfelel az Adriának másfélszázezer négyzetkilométernyi kiterjedésével. Az Atlanti-óceán északkeleti részéhez három földközi-tenger, az Indiai-óceán északnyugati részéhez két földközi-tenger csatlakozik. Ezek közül csak egy, a Földközi-tenger van egyenesen a nyílt tengerrel kapcsolatban, a többi négy, a Fehér-tenger, a Keleti-tenger, a Vörös-tenger és a Perzsa-tenger melléktengerekre nyílnak. Ilyen földközi-tengerek vannak még a Nagy-óceán nyugati melléktengerei mentén is. (Sziámi-, Tongkingi-, Pecsili- szintén öblöknek nevezett tengerek.)

Az összes földközi-tengerek egységes medrűek, csak kettő összetett medencéjű, még pedig a -két európai, – kisebb mértékben a Keleti-tenger s az egész Föld kerekiségén a legnagyobb mértékben a Földközi-tenger. A Földközi-tengernek kettős medencéje van, egy kisebb nyugati és egy nagyobb keleti, úgy, hogy helyesebb ezeket már a nevükkel is megkülönböztetni. A „Nyugati-Földközi-tenger” és a „Keleti-Földközi-tenger” közvetlenül csak a 130 lemszéles Máltai-szorossal kapcsolódnak össze. A kettős Földközi-tenger az egyetlen, melynek külön önálló melléktengerei vannak, azok minden jellemvonásával, a Thyrrheni- és az Aegei-tengerek. A „földközi mellék-tengerek” természetesen kisebb terjedelműek, mint a nyílt tengerek melléktengerei, bár ezek között is a St. Lawrence-tenger hasonló nagyságú.

Amennyire feltűnő a két európai földközi-tenger nagyobb tagoltsága szemben valamennyi más földközi tengerrel – annál inkább fölhívja figyelmünket még egy jelenség, még egy új típus, melyet másutt nem találunk. Ez a kimondott *beltenger-típus*. A Keleti- és a Keleti Földközi-tengerekkel még olyan tengerek

vannak kapcsolatban, melyek hasonlóak ugyan a földközi tengerekhez, de lényegében különböznek azzal, hogy távol a nyílt tengertől már egészen mélyen nyúlnak be a földségbe, csak egy kapujuk van s előttük földközi- és melléktengerek helyezkednek el. A Bottni-, Adria- és Fekete-tengerek ilyen különleges helyzetű beltengerek.

Okeanos leányainak elhelyezkedése a Földön óriási hatású volt az egész emberi művelődésre és csiszolódásra. Okeanos zsengebb, szelídebb leányai szeretettek meg az emberrel a tengert, azok hozták kapcsolatba az elválasztott, külön fejlődött népeket, azok tanították meg az embert a gazdasági élet magasabb fejlesztésére, vagyonának gyarapítására, műveltségének emelésére.

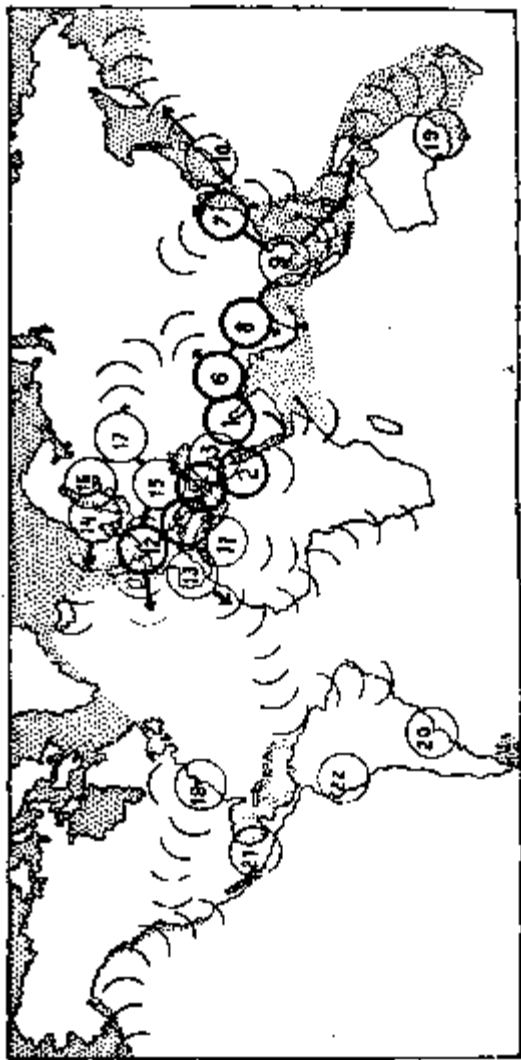
Bármilyen kedvező tagoltságú az északi Jeges-tenger – klímája értéktelenné teszi. Kék vizére fehér páncél borul, a lágy hullámokat kemény kéreg eltakarja. A Bering-szoros és az Atlanti-óceán északi kapuja, valamint a tömérdek hajózható folyó, mely északra tart a Jukontól a Pecsoráig és Lénáig, mind bedugulnak. Pedig nincs még egy tenger, mellyel a kellő vízmennyiségű folyók olyan kedvezően kapcsolódnak – mint az északi Jeges-tenger, nincs még egy vidék, mely az összes tengerek és földségek egyesítő középpontjául annyira alkalmas volna, mint az északi Jeges-tenger vidéke. A déli sarkvidék, Antarctica körül is egyesülnek a tengerek, sőt annyira összefolynak, hogy alig marad köztük földség – de éppen a földség és tenger helyes arányának megbomlása, a földségek idomtalanlansága, tagolatlansága már a klíma gátló hatása nélkül is lenyomja az ember haladását.

A két sarkvidék párosulva a tengerek elhelyezkedésével az emberi művelődés és csiszolódás területén nagy választóvonalat húzott a Bering-szorostól az Atlanti-óceánon keresztül az Antarticáig. Nem a

nagy Óceán, hanem az Atlanti-tenger volt az emberiség ketté osztója. A nagy Óceán melléktengereinek füzére a sarki jég okozta kettészakítás nélkül összekapcsolja az Atlanti-óceántól elválasztott keleti és nyugati földségcsoportot. Amerika népségi kapcsolata Ázsiával és teljesen idegen helyzete Európa és Afrikával a felfedezések koráig ismeretes.

A művelődés történetét két főrészeire oszthatjuk, a tengerre szállás előtti időre és a tengeri közlekedés idejére. Az első a politikai társulás idejével kezdődik s kétségtelenül több tízezer évet ölel fel, a második is legalább hét évezredre nyúlik vissza. Ninive romjaiban már emeletes, evezős és vitorlás hadihajó faragott képét fedezték fel. Bizonyos, hogy a folyókon átkeléssel kezdődik általában a hajózás, tehát először a szárazföldi közlekedés szolgálatában van, a tengeri hajózás pedig a tengerbe torkolló folyókról a tengerre kimerészkedéssel veszi kezdetét. A kiszélesedő torkolattal bíró keskenyebb, szelídebb tengerbe érkező folyók különösen csábítók erre, közöttük kétségtelenül az első helyet foglalja el a Sat el Arab (Eufrátesz és Tigris) nagy kiterjedésű, szerte ágazó folyamrendszerének és a Perzsa-tengernek kedvező arányával.

A művelődés haladásának a népek kölcsönös egymásra hatása az alapja. A hatás érintkezés, közlekedés következménye. A tenger önmagában a művelődés alapját kiszélesíti, az egymásra hatást megkönnyíti. A nehézkes, lassú szárazföldi közlekedés nem alkalmas a művelődés közvetítésére. A termékeny erdőtlen síkságokon önálló művelődési gócpontok keletkeznek, amelyek hatása a síkság határával megszűnik. Az erdőtlen síkságok sztyep-területein földművelő államok keletkeznek. A földművelés formája öntözés. Az állam a folyamrendszerhez kötött. A folyóvizek adják az öntözőcsatornák vizét, egyszersmind a folyóvizek a közlekedés útjai. Az ősi folyami

1. ábra. A kultúrákörök és a polgárosodás áramlási irányjai.

államok a művelődés és csiszolódás bölcsői. A tengereszállítás művelődéstörténeti főkorszaka kezdetén a Hoangho-Jangcsekiang, Szikiang, Mekong, Menam, Iravadi, Gangesz, Sat el Arab, Nílus alsó szakaszai lehettek csak hatalmasabb művelődési gócpontok. Nem lehetetlen, hogy a négy nagy folyam vidéken, a Khinai alföldön, a Ganga, Mezopotámiai és Egyiptomi alföldön egymástól függetlenül, önállóan művelődési gócpontok keletkeztek, önálló kultúreszközök jöttek létre.

A művelődés a folyamállamokból a tengereszállítás idejében megkezdí hódító útját. A két egymáshoz közeli gócpont, a mezopotámiai és egyiptomi kölcsönhatása talán már korábban szárazföldi úton is megkezdődött, úgy, hogy csakhamar iker-kultúrákór lett belőlük.

A mezopotámiai-, egyiptomi-, iker-kultúrákór tengeri fekvése mását nem találja a Földön. Három földség minden irányban szerteágazó szárazföldi útjai, mellék-, földközi- és beltengerek szövevényes, kusza karjainak tömérdek irányú tengeri útjai találkoznak itt. Az Atlanti- és Indiai-óceánok karjai egymás közvetlen közelébe nyulának. Szinte bámulnunk kellene, hogy nem alakult ki itt egy állandó világhatalmi középpont, ha nem tudnók, hogy ehhez egyedül a legelőnyösebb természeti tulajdonságokkal felruházott legkedvezőbb fekvésű terület nem elegendő, mert csak egyik feltétel a kettő közül.

A négy nagy ázsiai kultúrákórból kiinduló művelődés tovább halad, új kultúrákórok talaját termékenyíti meg. Az áramlás azonban csak három-irányban halad, nyugat felé a Földközi-tenger mentén, majd az Atlanti-óceánhoz ütközvén, eltérül észak felé az Északi- és Keleti-tenger felé, – északkelet felé és délkelet felé a nagy Óceán melléktengerei mentén. A sarkvidékek közelében fokozatosan elgyengül. A tengereszállítás művelődési korszakának első fele ezzel lezárul.

A korszak második fele az óceánok hajózásának jegyében indul, mielőtt a normannok útját követve körébe vonhatta volna az első féldő Amerika keleti partjait a Mexícoi-tengerig. Colombo nagy vállalkozása a féldő befejezését erőszakosan siettette.

A mezopotámiai-, egyiptomi iker-kultúrákör első – mai ismereteink szerint általában is az első tengeri hatalmassága Fönícia volt. Tengeri hatalom és a nép csiszolódása mindig együtt járnak. Fönícia tengeri hatalma lassankint a görögökre szállott át s azután a művelődés európai nagy útján haladt nagy kanyarulatot alkotva Észak-Európa felé. A tengerpartok mindenütt megélnék s nagy vonzóerőt gyakorolnak. A tenger és államterület viszonya természetesen nem lehet mindig hasonló. Ahol a földés felé gátat talál a közlekedés a domborzatban, s a tenger felé nyitott, keskeny parti szegély kénytelen önálló életet élni, vagy igen gazdag tagoltságú, nagy részben vagy egészben tengerrel körüivett országokban valódi tengeri államokat találunk. Az ilyen tengeri államokban az állami terület szárazföldi erőforrásai nem állnak már arányban ahhoz a nagyarányú kiterjeszkedéshez, amit az állam a tengeren kifejt. Fönícia, Carthago, Athén s a görögök néhány önálló tengeri hatalommá növekedett gyarmata, Venezia, Portugália, Hollandia, Dánia, a Hansa és Anglia erejének túlnyomó része a tengeren volt, illetve van. A központi hatalmat kezében tartó állami terület a valóságban nem volt más, mint egy nagy hadi- és kereskedelmi kikötő – egyes esetekben nem is több, mint egy-két város. Az ilyen tengeri hatalmak csak abban az esetben tarthatják fenn uralmukat, ha szigeten gyökeredznek, mert szárazföldi védelemre erejük nincs. Nagy hatalmak azok a vizén, föld nélkül.

A földnélküli, helyesebben kis földű tengeri állam igazi ellentéte a tengertől teljesen elzárt belföldi

állam. Hosszú életű, polgárosodott, nagyobb erő kifejtésre alkalmas állami élet belföldi helyzetének megtartása mellett alig képzelhető. A belföldi államok csak egyes, rövid ideig tartó, kitörésszerű erőfeszítéseket mutatnak, általában határaik gyakori változásai, hatalmi fénykorok és teljes pangások jellemzik ezeket, hacsak idejében nem tudják lábukat a tengerparton megvetni. Belső Ázsia államai jó példák erre. Ma kevés belföldi állam van s igazi, saját erején nyugvó állami életet azok közül is alig él egy is. Afganisztán, Abesszínia, Bolívia, Paraguay, Szerbia, Svájc politikai függetlenségének biztosítéka nem saját határaikon belül keresendő, gazdasági függetlenségről *pedig* nem is lehet szó.

A tengerig nyomuló belföldi államok megerősödésének három példaképe az Orosz-, Osztrák- és Magyarállam. Szűk, az állami terület nagyságához aránytalan terjedelmű kapuk vezetnek csak a tengerre. Az orosz állam sarkvidéki partjai természetesen nem jöhetnek tekintetbe. A magyar állam a tengeri fekvés tekintetében még az orosz mögött következik, mert a legszűkebb tengeri kapuval rendelkező állam az egész földön, mióta megszűnt a lengyel állam. Az ilyen államokban a szárazföldi erő kifejtés óriási túlsúlyban van a tengeri felett.

A legkedvezőbb, az arany középúton haladók azok az állami területek, ahol a belföldi és tengeri kiterjeszkedés arányai többé vagy kevésbé hasonlóak. A nagy állami területek közül a német, francia, kínai, amerikai egyesülteké, a brazíliai és argentiniai ilyenek. Hosszú tengerparttal rendelkezők, de a relief gátló hatása következtében a tenger felé zártabbak, tehát belföldibb jellegűek ebben a csoportban a török, spanyol, mexicói, továbbá néhány délamerikai állam (Columbia, Ecuador, Peru).

Gyenge szárazföldi gyökeret vertek a kifejezetten tengeri államok. Ezek két csoportba oszthatók, a

partszegély- és szigetállamokéra. A partszegély-államok létükért erős küzdelmet folytatnak, különösen akkor, ha a relief nem védi hátukat nehezen járható hegyiséggel, mint Chilét az Andok, de különösen akkor, ha mögöttük erősebb, hatalmasabb, tengerre törekvő belföldi államok vannak, mint Norvégia mögött az orosz állam, Görögország mögött Szerbia és Bulgária.

Legszerencésebb fekvésűek a sziget-államok. Erős flotta ezeknek teljes védelmet nyújthat, de gyors és teljes bukásukat idézheti elő; ha a tengeren erősebb versenytársuk akad, akár a földségek partjain, akár más szigetállamban fejlődik ki. A szigetállam csak akkor érezheti magát biztonságban, ha a tengeren egyedül uralkodik, Nagy Britannia ideges félelemmel nézi új, hatalmas flották keletkezését, lázas igyekezettel erősíti a maga flottáját s remegve várja a pillanatot, mikor billen meg az egyensúly, ami talán már nincs is messze. Rómák nem tűrik Carthago béklyóit.

2. Az Adria földrajzi jellemképe és jelentősége.

A Földközi-tenger partjai rendkívül szeszélyes, szabálytalan vonalakat alkotnak, sok nagy félszigetet és mély öblöket futnak körül. A tengerből tömérdek kisebb-nagyobb sziget emelkedik ki. Ilyenféle kusza partvonalzat van máshol is, a Keleti-tenger partjai is kanyargósak, sok sziget van ott is, de míg ott a partok laposak, a hullámverés hosszú sávokat épít parti dűnék alakjában s csak itt-ott találunk hullámverte sziklás partokat, addig a Földközi-tenger partjai általában Sziklásak, meredek, lapos csak ott, ahol a beléje ömlő folyóvizek törmelékkel töltik fel a partot. A Keleti-tenger sziklás partjai is csak alacsony táblaperemek. Rügen híres, fehérülő krétapartja sehol sem emelkedik 160 méternél magasabba, Bornholm sem

legmagasabb dombja is csak 164 m. Milyen más tájkép a tenger felől a Monte Pellegrinoé, vagy a Maggioreé, Velebité, melyek közvetlenül a vízből emelkednek ki hatalmas sziklalejtőikkel.

A Földközi-tenger alpoktól körülvelt medencecsoport. Partjait alpi típusú, magas lánchegységek alkotják, part és hegygerinc többnyire párhuzamosan vannak egymás mellett s bizony nyaranta is hóköpönyeg csillog olykor a narancsligetes partok felé. A hegygerincek csak ott jutnak merőlegesen parthoz, ahol két medencét összekötő tengerszoros van, ahol a hegygerinc összetöredezett darabja mélyen a tengerszint alá süllyedt. A hegyszorosok magasabb darabjai szigetek képében helyenkint kiemelkednek ma is. Kevés lapos partot találunk de-ezek meg éppen nehezen közelíthetők meg, mert iszapos, mocsaras, sűppedékes deltaképződmények.

A déleurópai lánchegységek az Alpokból kiinduló két hatalmas nyalábot alkotnak. Mintha Dél-Európa csupa párhuzamos láncból állott volna, melyet egy óriás kéz megmarkolva északnyugat felé rántott, úgy préselődnek össze a hegyláncok az Alpokban s szélednek, lógnak szerteszét jobbra és balra a megmarkolás helyétől. A két végén a láncok azonban nem egyformán ágaznak szét a csomóból. Míg a keleti végén a Kárpátok és Dinári-hegyláncok csak mintegy 70° szöveget zárnak karjaik közé, addig a nyugati végén a szerteágazás 150° szögére rúg. Ennek a következménye az, hogy a nyugati és keleti nyaláb két szomszédos láncdarabja, az Apennini és Dinári hosszú vonalon párhuzamosan halad délkeleti irányban, aránylag keskeny, meredekfalú, közel 800 km. hosszú folyosót alkotva s csak azután hajolnak szét, a Dinári kelet felé, az Apennini nyugat felé.

A mi kék Adriánt az Alpok, Apennini- és Dinári-hegyrendszerek közötti süllyedékben ennél fogva magas hegyláncolatok veszik körül, melyek tengelyé-

nek délkeleti csapását megszabják s csak délen hagnak szabadon egy kaput, mely a szomszédos tenger medencéjébe vezet. Az Apennini-félsziget gátja haránt helyezkedik az Adriából Gibraltár felé vezető út felé s ezt több, mint ezer kilométerrel meghosszabbítja s így eltekintve a csúnya árulástól, érthető némely derék hajósunk csendes óhajtása a girhes félsziget nyakának kitekerésére.

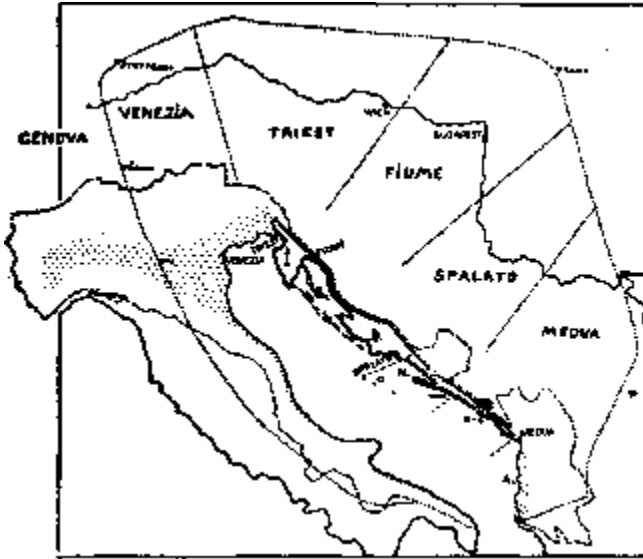
Az Adria a Földközi-tenger közepére nyíló beltenger, de míg északi vége 19 földrajzi fokkal van a Gibraltártól keletre s 23 fokkal a szíriai pártól nyugatra, addig az Otrantoi-szoros már 24 fokra van a Gibraltártól s csak 18 foknyira a szíriai parttól. Az Adria tehát elfordul az Atlanti-óceántól és a Földközi-tenger keleti részei felé tekint. Nyolcszáz kilométernyire benyúló beltenger, de vonzásterülete mégis aránylag csekély, akárcsak Amerikában a Kaliforniai-tengeré, amelyhez sokban hasonlít. A keskeny Apennini-félsziget egymagában már korlátolt vonzásterület, de még ez is elvész számára azzal, hogy a félsziget tengelyét elfoglaló lánchegység kelet felé kihajol az Adria medencéjéhez s így a félsziget nagy részét a Tyrrheni-tenger vonzásterületéhez csatolja. A félsziget így megnagyobbodott nyugati lejtője nemcsak az Atlanti-óceán felé irányuló forgalmát küldi a Tyrrheni-tenger felé, hanem keleti forgalmát is, mert a lánchegységnek messinai beszakadt része nyitott kaput teremt a keleti vizek felé. Míg a nyugati lejtőn gazdag művelődés, nagy, virágzó városok jöttek létre, Pisa, Livorno, Roma, Napoli a tengerparton, Lucca, Firenze, Perugia a belső medencékben, addig a keleti part szegényebb, csendesebb, kisebb városok, néhány tengeri fürdő szerény hangzású nevét ismerjük csak e parton. A legforgalmasabb Brindisi is csak átmeneti kikötő a személy- és postaforgalom számára.

Széles, gazdag róna csak északon kapcsolódik az Adriához, ez a Po-síkság, a tenger medencéjének fel-

töltött része. A Po ma évenként átlag 76 hektárt hódít el az Adriától. Ha a Po törmelékjével feltöltött terület fenékmélysége azonos lenne a ma feltöltés alatt álló Adria vidékével és a hordalék mennyisége is minden évben ugyanannyi lett volna, mint ma, a Po-síkság feltöltése mintegy 30.000 év alatt ment volna végbe. A közel ezer négyzetkilométernyi; Po-delta felépítéséhez a mai hordalékmenyiség mellett körülbelül 1300 évre lett volna szükség. A valóságban néhány évszázaddal többet vehetett ez igénybe, mert Adria (Hatria) már korábban megszűnt tengeri kikötő lenni. Aki ismeri a deltaképződés lefolyását és az ezzel kapcsolatos mederváltozásokat, meg tudja magyarázni egy-két évszázad hiányzó hordalékját. Ismeretes, hogy a Po egyik ága nagy mennyiségű hordalékot elszállított a Kr. e. századokban a ravennai mocsarak felé.

A Po-síkság nemcsak származásbeli rokona az Adriának, – azt lehetne mondani, hogy az Adria és Alpok szülöttje – hanem természetes vonzásterülete is. A kereskedelem, közlekedés áramlásának útja követi a folyóvizek útját. A Po-síkság elhelyezkedése azonban hálátlan az Adriához. Az Alpok és Apenninek nagy kanyarulatának belső öblében van, de éppen a kettő határán, a Po-síkság délnyugati szögletében, a mindig 100-250 km. széles hegyláncok elkeskenyülnek, alacsonyodnak s egy alig 50 km. szélességű, lapos, könnyen járható rész támad közöttük éppen azon a helyen, ahol a Földközi-tenger tágas nyugati felének legészakibb pontja van. Akármilyen kedvező a Po-síkság lejtősödése az Adria felé, a, genovai kapu vonzása erősebb az Atlanti-óceán felé. Az Apenninek hatalmas védőkarja feltartja az Adria versenyző törekvését, de messzinai szorosával utat nyit kelet felé Genova számára. De maga a Po is csalfa barátnő. Hordalékjával betemeti az Adria partját s annak szintje alatt is zátonyos, folyton változó

sekélyessé teszi a medret. A partot folyton tolja kifelé, a kikötőhelyeket betemeti s így a szárazföld és tenger közlekedésének összekapcsolását nagyon megnehezíti. Adria, valamikor a tenger első városa, ma már 23 kilométernyire van a tengerparttól s ahhoz

2. ábra. Az Adria keleti partvidékének önálló szakaszai
(I= Isztria, Qu = Quarnero, D = Észak-Dalmacia,
N = Narenta-vidék, R-C = Ragusa-Cattaro-vidék,
A = Albán partvidék).

alig van köze, a tengeri kereskedelem, ipar helyett lakói őstermelők, bőrcserzők. A hajdan büszke Ravenna csak tornyairól a messze távolban láthatja hűtlen támaszát s új anyjának termékeny iszapját túrva keres vigasztalást. Aquileia lagúnája is beisza-

polódott, Venezia is hiába iparkodik elvezetni a lagunájába ömlő folyók iszapos vizét. Milyen más a keleti part az ő gazdag tagoltságú sziklaöbleivel. Ami a veneziai parton átkozott, fullasztó veszedelem, az átellenben a mi partjainkon a legnagyobb áldás, melyből nem juthatna elég, akármennyi jönne.

Az Adria nem számíthat az Apennini-félsziget forgalmára általában, a Po síkságára és az Alpokon túli északi területeknek is csak a levantei forgalmára. Minden tekintetben és egyedül az Adria vonzásterületébe tartoznék az északkeleti vidék, a Keleti-Alpok, a Dinári-hegységek s a kettő szárnyai között a magyar medence nyugati fele. A sors gúnyja, hogy míg nyugaton a síkság termékeny földje terül az Adria felé, anélkül, hogy annak nagy hasznát vehetné, karsztjai közé jönne, mert az kacérkodik vele csupán, — eddig északkeleten sóvárogva törekszik feléje egy ugyancsak jómódú, szép, kedves, kinek azonban vigyorogva állja útját a dinaridák rideg, kopasz, kolodus fala.

Az Adria keleti partvidéke sokkal tarkábban változó, mint a nyugati, a medence egyenlőtlen beszakadásai következtében, melyet a gyér folyóvizek hordalékja nem tudott kiegyenlíteni. Különösen feltűnő a keleti partvidék északi és déli felének tagoltsági különbözősége. Az északi tájakon a háttér a karsztperem hosszú, tagolatlan, kevésbé hajladozó vonalai alkotják. Az Isonzó-völgyesség mentén a Monte Corada-tól kezdődőleg hosszú egyenesen halad a peremvonal Zengg mögé, majd a középső szakasza délnyugat felé kihajló ívet (Velebit) alkot a Dinárahégyig, azután ismét egyenes vonal következik a hercegovinál határ felé, de a magasság a Narentáig már folyton csökken s lassankint betekintést nyerünk a Balkán-félsziget belső dinaridái felé.

A karsztperem az Adriától 60-70 km. távolságban van s a főmedence peremével párhuzamosan

halad. A karsztperem és a főmedence pereme között van a lépcsősen leszakadó partvidék. A partvidék középső része legjobban leszakadozott (Pola és Zára között) úgy, hogy itt az Adria vize benyomult egészen a karsztperem alá. A leszakadozott rész romjai nagy szigetcsoportot alkotnak benne. Ez a Quarnero-vidék. Kiszélesedő, terjedelmesebb partvidék északon Istria és délen Dalmácia. Ez a két terület az, melynek népe az Adrián él, az Adria igazi népe, mely csakis az Adriáé. Dalmáciától délre ismét leszakadozott rész következik, itt a tenger újra a karsztperem alá nyomul, de itt a karsztperem már kifejezetlen s ellentétben a Quarnero zártságával, mélyen benyúlik a Narenta-völgység a Balkáni-félsziget belsejébe. Még ott vannak a part előtt a Quarnerora emlékeztető szigetek, de idegen befolyásnak nyit már utat a karsztperem hiánya.

Távolabb délen egészen elmaradnak a szigetek és a kifejezett karsztperem, a tájkép jelleme megváltozik, a Narenta-partvidék típusa teljes uralomra jut. Nagyobb folyórendszerek alakulnak ki, a partvidék kiszélesül. A Raguza Cattaro meredek parti fal mögött a Szkutari-tó amfiteatralis vízgyűjtő területe a meduai öböl felé lejtősödve része egy nagyobb sugarasan összefutó vízgyűjtő területnek, melynek többi tagjai a Drin, Matja és Iszmi. Innen van a meduai öbölnek nagy jelentősége. Tovább délre a vízgyűjtő területek nagysága változó ugyan, de a típus ugyanaz marad a valonai öböl. A dinaridák tagolódnak, utat nyitnak a Balkán belseje felé.

Az északi rész földrajzi jellemét tehát a karsztperemmel szegélyezett lépcsős partvidék adja meg. Zártság a belföld felé, részekre osztódás a tenger felé. Két ép szárazföldi test (Istria és Dalmácia) három beszakadozott, szigetes tengeröblözet között (Triesti-öböl, Quarnero, Déli-szigetek). A déli rész jelleme nyitott, karéjos partok, a meduai öböl irá-

nyába lejtőződő, a Balkán felé messze benyúló vízgyűjtő területek. A kettő között átmenetet alkot a Narenta-torkolatvidék, ahol az első nagy völgyesség nyílik, de előtte még gátat alkot a karsztperem, mely azután már tagolódó, foszladozó (Raguza-Cattaro) s az utolsó dalmát sziget Sabbioncello már hozzátapad keskeny nyakával a parthoz.

Az Adria egyik legfeltűnőbb jellemvonása, hogy partjai a belföld irányában éppen ott a legzártabbak, ahol természettől kijelölt vonzásterülete a legterjedelmesebb. Közép-Európának négy tengere van s így nincs sehol túlságosan messze a kikötő. Az Északi- és Keleti, másrészt az Adria- és Fekete-tengerek egyenlő távolsági vonala, mely a geometriai tenger-távolságot jelzi a badeni Pforzheim Heilbronn (Württemberg), Rothenburg (Bajorország), Marienbad, Olmütz, Ungváron húzható meg. Tekintettel azonban a folyamtorkolati kikötőkre, ahol a tengerhajózás kezdetét veszi, ez a vonal kissé eltolódik a Stuttgart–Amberg (Bajorország), Prossnitz (Morvaország) – Zsolna-Kassa-Homonna vonalra. Az utóbbi vonaltól délre eső terület minden pontja légvonalú távolságban közelebb van a Mediterraneumhoz, mint a Balticumhoz. A Középeurópába legmélyebben benyúló három tengeri kikötő, Genova, Észak-Adria, (Venezia-Trieszt-Fiume) és Galachoz legközelebb eső területek határvonalai ezt a területet három részre osztják. A Neckar forrásvidékétől Konstanz, Chur, Mantua-n húzott vonaltól keletre egészen a Kassa-Viddin vonalig terjedő terület légvonalban legközelebbi tengere az Adria. Ha még hozzávesszük a-Balkán-félsziget északnyugati részét a Viddin-Kumanovo-Ohrida vonaltól és az Apennini-félsziget keleti felét, kitűnik, hogy mintegy hétszázezer négyzetkilométernyi terület legközelebbi tengere az Adria. A Tyrrheni-tenger már sokkal kisebb terület tengere. Általában kelet felé Európában mindig nagyobb és nagyobb

terület van a kikötők vonzásában, mert mindig jobban erősödik a szárazulati jelleg.

A déleurópai lánchegységek elhelyezkedése az Apennini-hegyrendszer délkeleti iránya következtében az Adria földrajzi jelentőségét korlátozza, ellenben Európa tengerpartjának általános tagoltsága rendkívüli módon emeli.

Ha tovább kutatjuk azonban a természet nyújtotta előnyöket és hátrányokat, újabb, szomorú tapasztalatokat szerzünk. Először is az Adriát legközelebbi tengerének valló terület lejtősödése rendkívül gátló hatású. Középeurópa lejtősödése okozza azt, hogy a mi Dunánk forgalma elenyészően csekély, nemcsak a Rajnához, hanem az Elbéhoz képest is. A lejtősödés teszi lehetővé, hogy az észak-tengeri kikötők messze délre az Alpokig éreztették hatásukat. Csupán a Keleti-Alpok nagy hosszanti völgyései és medencéi, valamint a magyar medence nyugati felében nincs az Adriának versenytársa. Éppen ezért fejeződik ki nagyon az Adria délkeleti csapásának hátránya, mert az észak és északkelet felől áramló forgalom iránya az adriai kikötőkben megtörik.

Geometriai és valóságos tengertávolság nem ugyanaz, már pedig a kikötő földrajzi jelentőségét elsősorban a valóságos tengertávolságok adják meg, vonzásterületét ezek határozzák meg első sorban. Minden kikötőnek kettős a vonzásterülete, tengeri és szárazföldi. A két vonzásterület egymásra hat s a hatások közvetítője a kikötő. A tengeri vonzásterületen minden távolság megfelel a két pont között szárazföldek kikerülésével húzott legrövidebb vonalnak, kivéve a sarki jég területeit. A szárazföldi vonzásterületen ellenben a domborzat gyakran nagyobb szerepet játszik, mint a geometriai távolság. A kettős vonzásterületek egymással való összehasonlításából meglehetősen helyes képet nyerünk a kikötők szerepének nagyságáról.

A tengeri fekvés értékelésekor úgy járhatunk el, hogy a hajózásra alkalmas irányok meghatározott ugyanazon távolságú pontjait vonallal kötjük össze. A vonallal bezárt tengeri terület partjainak hossza és a vonalról kifelé vezető tengeri útirányok száma és az azokkal bezárt szög nagysága – egyenlő a kikötő tengeri fekvésének értékével. Lássuk, milyen eredményre jutunk ezzel, ha összehasonlítjuk például a Rajna-torkolat és a Quarnero ugyanazon adatait.

Távolság	Parthossz	Főútirány	Tengerszög
500 km	R. 2100	4	105—180°
	F. 1400	1	20— 20°
1000 km	R. 6450	7	98—197°
	F. 2700	2	25— 25°
2000 km	R. 15250	9	150—165°
	F. 11900	5	60—144°
3000 km	R. 18650	6	85—180°
	F. 23000	3	24—168°

Ezen kis táblázat megértéséhez a következőket kell tudni. A megadott „távolság” a Rajnatorkolattól (R.) éppenúgy Fiuméből (F.) a hajóút hossza minden lehetséges irányban. A megadott távolságon belül elérhető tengerpartok hosszúsága többé-kevésbé az illető kikötő tengeri vonzásterületét jelenti. A „főút-irány” a kikötőkből kiinduló elsőrangú hajó járatok vonalainak felel meg. A „tengerszeg” első száma azt mutatja, hogy a kikötőből az adott hosszúságú (távolság) sugárral vont körnek hány foka van tengeren, a második pedig azt mutatja, hogy e kör két leg-szélső tengeri pontjáról vont sugár tekintet nélkül a közbeeső szárazföldi szakaszokon hány fokú szöget zár be. (Lásd a mellékelt térképvázlatot.)

Magától értetődik, hogy minden kikötő tengeri fekvése annál kedvezőbb, minél rövidebb távolságon

minél hosszabb partot lehet onnan elérni, minél több főútirány minél nagyobb tengersizőget zár be. Ha Rotterdam (vagy az Északitenger bármely más kikötője) és Fiume ugyanarra vonatkozó adatait összehasonlítjuk, rögtön látjuk, hogy az előbbi tengeri fekvése sokkal kedvezőbb. Már az 500 km-res övezetben Rotterdam előtt félkör síkját alkotja a tenger, melyen négy felé nyitott a hajóút 2100 km nyersen (kisebb öblök, félszigetek nélkül) lemért partvidék felé, Ezzel szemben ugyanilyen távolságon Fiume számára csak egy hajóút, 20 fokos tengerdarab, valamint 1400 km part áll rendelkezésre. Ezer kilométeres távolságon a különbség még hatalmasabb s csak a kétezer kilométeren túl enyhül valamelyest. Mint-hogy a partvonal hossza első sorban a parti hajózást mozdítja elő, a hosszújratú hajózás számára (2000 km-en felül) ez már jelentéktelen. Míg Fiume csak a 4000 km-es távolsági görbéjével jut ki először az óceánra, Rotterdam 4000 km-es távolsági görbéje már Amerika partjainak közelében van. Olyan hatásos tényező ez, hogy nem kell csodálkoznunk az Északi tenger hajózásának hatalmas arányú felvirágzásán. Az Adria valóságos zsákutca, míg az Északi-tenger nagy forgalmú boulevard.

A vonzásterületek összehasonlításakor pedig egy még nagyobb előny tűnik ki az Északi-tengeren. A tengeri kikötők legjobb táplálói a belvízi hajózás útai. Ha a mellékelt térképen Nyugat-Európának a Garonne-tól a Visztuláig terjedő belvízi úthálózatát összehasonlítjuk az Adriáé-val – meglehetősen jó felvilágosítást nyerünk az Englishrchannel és az Adria gazdasági értékének különbségéről.

Az Adria földrajzi jelentősége természetesen nem csak a tenger alakjától, helyétől, partvidékének domborzatától, Európa tagoltságától és általános lejtősödésétől függ. Nagy, sőt talán még nagyobb szerepet játszik ebben a fogyasztás, feldolgozás és termelés területei-

nek elhelyezkedése is. A föníciai és görög hajózás korában Közép-Európa őstermelés tekintetében még nem lehetett kivitelre szoruló terület. A tömeges áru szállítására alkalmas szárazföldi utak és eszközök még hiányoztak, az őstermelés csak a helyi szükségletek kielégítésére szorítkozhatott, mert nem is volt a feleslegek átvételére alkalmas piac. Fönícia, majd később Görögország, melyek hamarosan nyerstermények bevitelére szorultak, a mögöttük fekvő, akkor különösen termékeny Mezopotámiából és Egyiptomból könnyen fedezhették szükségleteiket. Középeurópa értékesebb ércei, ólom, ón, higany, réz és a délen annyira kedvelt elektron, borostyánkő kereste útját erre felé. A „borostyánkő utak”, Európa ősi karavánútjai a Mediterraneum akkori kultúrcentrumai felé irányultak Marsalia (Marseille) és Aquileja-ba. Az Alpok közlekedési gátja még erősen érezte hatását s így a magas hegység keleti és nyugati végére kerültek a karavánutak. A Rhone-völgyesség nyugaton és a karinthiai és krajnai medencék keleten voltak a tenger felé irányuló forgalom fő gyűjtőhelyei. Az Adria délkeleti csapása és az Alpok keleti kényelmes átjárói biztosították az Adria nagy földrajzi jelentőségét.

A római uralom korában az Adria földrajzi jelentősége más képet nyer. A kereskedelem gócpontja az Apennini félszigetre helyeződik át, majd délkeleten Bizánc jelentősége növekedik. Az Adriának északi vége, – bár Aquileja fénykora köszönt be, – jelentőségéből veszít, mert egyeduralma megszűnik. A forgalom áramlása az Adria körül három irányban halad. Közép-Európa Aquileja felé irányuló forgalmából sokat elvonnak az alpi hágók, melyeket most már bátran járnak s így az Adria vonzásterülete északkelet felé szorul. A forgalom nagyrésze a szárazföldön marad így is. A Róma felé haránt fekvő Adrián haránt, irányú átkelő forgalom keletkezik, szem-

ben fekvő kikötők keletkeznek a keleti és nyugati partokon. A keleti parton Tergeste (Triest), Tarsatica (Fiume), Scardona (Sebenico), Salona (Spalato), Naronna (Narenta), Scodra (Szkutari), Dyrrhachium (Durrazzo), a nyugati parton Adria, Ravenna, Ancona, Firmum, Sipontum, Brundisium (Brindisi), Hydruntum (Otranto). Ezek részben görög gyarmatok, melyek már a hosszanti hajózás állomásai, jó kikötők voltak azelőtt is, részben csak most kerültek be a forgalomba. Az Adria tehát nemcsak az északi barbárság áruinak kikötője, hanem Itália és a Balkán összekapcsolója is.

Az Adria földrajzi jelentősége a harmadik változásban megy keresztül az Alpoktól északra és keletre fekvő országok polgárosodásával és művelődésével. Északon új művelődési középpontok keletkeznek, melyek a forgalmat magukhoz vonják. Míg azelőtt a karavánutak minden irányból legrövidebb vonalon a Mediterraneum kikötői felé igyekeztek, vagy pedig később a szárazföldön Róma és Bizánc felé, most a német középhegységben, a germán síkságon és a magyar medencében csomósodnak. Először a Rajnavidék városai, Aachen, Cöln, Mainz, Trier, Basel, Constanz, ilyen középpontok s velük kapcsolatosan fejlődnek az alpi hágókapuvárosok, Genève, Chur az északi, Bergamo, Milano, Torino a déli oldalon s ezek mediterrán kikötője Genova. A kultúra kelet felé a germánság terjeszkedéseivel kapcsolatosan halad. Magdeburg, Erfurt, Merseburg, Regensburg, Prága nevei fényt kapnak. Az első magyar királyok korában még tovább terjed keletre a kultúra, de Itália és Germania kultúrtermelése egyenrangú lesz, de az Adria is megszűnik kizárólag a kereskedelem átmeneti útja lenni. Venezia maga is kereskedelmi középponttá fejlődik. A zsák-szerű, egynyílású Adria, amelyben meglepetések ellen könnyű védekezni, szinte kínálkozott a tengeri állam kialakulásához, de az itáliai part mentén elterülő

laguna szigete, melynek csendes vize mellett védelmi helyzete is kitűnő, úgy a tenger, mint a szárazföld felé valóságos tengeri citadella volt az akkori fegyverekkel szemben a flottát amúgy is uraló tengeren. Most az Adria egyesíti magában a Közép-Európa-Levante és a Balkán-Itália forgalom közvetítő szerepét s ha állandó is körüskörül a törekvés megsemmisítésére, hosszú ideig az Adria monarchája marad.

Teljesen átalakul az Adria földrajzi jelentősége az óceáni hajózás kifejlődésével, különösen azért, mert ez az idő egybeesett a Földközi-tenger keleti és déli partvidékei közlekedési biztosságának megszűntével. Amíg egyfelől a muzulmánok megfosztják a Mediterraneumot a szabad hajózástól, az afrikai parton egész kalóztelepek keletkeznek, megnyílik az út a szabad tengerre s ezáltal a forgalom áramlása új iránnyal bővül. Van még egy nagy gazdasági körülmény is, ami az Adriának nagyon ártott, – Európa északi népeinek sűrűsödése és polgárosodása. Drágult az állati és emberi munkaerő, csökkent a nyersanyag aránylagos értéke. A tömegárúszállítás veszi kezdetét, annak pedig más útja van. Ázsiában a karakirgiz egy skatulya gyufáért, egy piros sapkáért vagy más értéktelen holmiért ellovagol nem tíz, hanem száz és kétszáz kilométernyi távolságba. Ha útja magas hágón vezet keresztül, oda se néz neki. Kevés az árú, sok a ló. A népsűrűsödés az állatállomány értékét növeli, a táplálkozás és ruházkodás drágulásával nő a munkabér, sokkal nagyobb arányban, mint a nyersanyag értéke. A kereskedő legnagyobb nyereséget a, szállítás költségének csökkentésével ér el, mely lehetővé teszi a mindinkább egyenlőtlenül eloszló termelés és fogyasztás kiegyenlítését, az üzletet. Teljes erővel előtérbe kerül tehát a víziút, a hajó, mely nagy tömeget kevés költséggel tud szállítani. Az Adriát elzárják a kalózok, egyetlen víziútja a Po, nem a

szárazföld belsejébe, hanem a Földközi-tenger egy másik melléktengeréhez vezet. Ezzel szemben a Gironde, Loire, Szajna, Rajna, Elbe vízi útai messze bevezetnek Európa belsejébe s elöttük a nyílt tenger. Csakhamar kitűnik, hogy a Cöln-Basel, a Magdeburg–Regensburg, a Varsó-Breslau-Bécs útvonalak forgalmát fölülmúlja a Basel-Cöln, a Regensburg–Cöln, a Magdeburg-Hamburg, a Breslau–Stettin, a Varsó-Danzig útvonal forgalma. Egész Germania legfontosabb útvonalai a Rajna-Maas és Elbe torkolatvidékek felé vezetnek, a London-Paris-Hamburg háromszög a leghatalmasabb vonzóterület.

Az Adria földrajzi jelentőségének ötödik korszakát a szén, Szuezi-csatorna és nemzeti kikötők szavakkal jellemezhetjük. A gőz hajtóereje az iparban és közlekedésben mélyreható változásokat teremt s a Földközi-tenger vele az Adria e változással szemben tehetetlen. Hiába szabadul fel a kalózkodás bilincseiből, jelentősége az emberiség gazdasági életében hanyatlal. A szén hatása alatt az Északi-tenger környéki gazdasági vidék, mely már azelőtt is nagy mértékben elvonta az Adria és társai forgalmát, most még jobban megerősödik, kiszélesül, megnövekedik. A Paris–Liverpool-Hamburg-Krakkó négyszöget uralni kénytelen gazdasági tekintetben egész Európa, Afrika és Ázsia nyugati fele mindaddig, míg a gazdasági élet alakja meg nem változik.

Míg a szentelepek hiánya az Adriát úgy kultúrtermelés, mint hajózás tekintetében az Északi-tenger vazallusává teszi, a Szuezi-csatorna megnyitása új földrajzi jelentőséget ad neki. Igaz, hogy most kedvező délkeleti tengelye nem nyújt neki privilégiumot, mert ősi versenytársaival Marseille-lal és Genová-val szemben nem sok előnyt nyújt most sem, de az ősi föníciai-görög idők földrajzi jelentőségét ismét visszanyeri. Ma ismét Közép-Európa délkeleti negyedének útja Levante felé. Amit elveszített, Közép-Európa

északkeleti negyedét, mely most már megtartja Gib-raltár körüli útját, – azért bőven kárpótolja szabad útja az Indiai-óceánra, mely irányban nem versenyezhet vele más tenger említett vonzásterületén.

A harmadik jelenség az Adria földrajzi jelentőségének növelésében a nemzeti kikötők keletkezése. A francia forradalom, Napoleon kényurasága után a nemzeti eszme tölti ki a politikát. Nemzeti államok kialakulása kezdődik meg. A Szezei-csatorna megnyitása, a magyar nemzeti állam újra megalakulása, az egységes Itália és Németország megalapítása majdnem egyszerre történt (1867-1871). Az Adria kék tükre szebben ragyogott, mint valaha. Már a múlt század közepe táján vasutat kap Triest, az Adria új királynője s megindul egy kikötő monopolizálása teljes állami támogatással. Venezia is újra éled azonban. Az új olasz állam kikotortatja az osztrák uralom alatt beiszaposodott kikötőjét. Fiume pedig a magyar állam támogatásával lép be az Adria királynői sorába.

Triest új támogatást kapott a Karavanken és Tauernvasút megépítésével, Fiume már előbb Bosznia északi kétharmadának vonzásterületébe csatolásával. A Po-síkság gazdasági életének bámulatos fellendülésével Venezia gyarapodott. A három északi szépség versengése megindult, nem az arany almáért, hanem az arannyal teli bőség szaruáért. Jóban, rosszban vonzásterületük sorsában osztoznak ezek. Itália irredenta megváltása a halál számára lehetne csak megváltás.

A Szezei-csatorna és az állami kikötők kialakulásának hatása nemcsak az Adria északi öblein látszik meg. A Balkán és olasz partvidék ősi harántirányú közlekedésének kiindulási kikötői között igen nagy jelentőséget nyert Brindisi. Míg a tömeges áru és kereskedelem az Európa testébe legmélyebben benyúló öblöket keresi fel, a gyorsforgalom (személy és posta) iparkodik minél tovább a szárazföldön maradni s

igyekeznek a félszigetek legszélső fokai felé. Az angol posta Brindisin keresztül megy Hindosztán felé.

A keleti parton Montenegro hegyei mögül a szerb törekvések zaja mindig hangosabb lesz. A három északi királynő közül kettő fázva nézi a távolból az alacsony származású, faragatlan, eszközökben nem válogató nőtársaságukba tolokodását s riadtan néznek uraik felé, de a harmadik kárörvendően nézi, midőn az orgyilkos töréhez nyúl.

3. A magyar állam és a tenger.

Az állami területek többé-kevésbé mind szabálytalanok, az állami határok szeszélyesen kanyargó vonalai, ahogy a térképen megjelennek, a természet és népek játékos kedvét látszanak visszatükrözni. Pedig ha kutatva, vizsgálgatva szemléljük a határvonalak irányait, terpeszkedéseit, különösen ha összehasonlítjuk azok állapotait különböző történeti időkben, meglepődve vesszük észre, hogy megtaláltuk a határok életének titkát és természetrajzát. Az örökösen változó határookban mindenkor kifejeződik az állam politikai törekvése minden előnyével és hibájával együtt. Az állami terület alakja, minden állam igazibb címere, valóságos szimbólum, melynek jelentősége sokkal nagyobb, mint szemlélődésünk kezdetén gondoljuk. Poroszország testének kinyúló karjai, Schleswig, Ostpreussen, Szilézia és a rajnai tartomány a múlt század közepén már hatalmas mutató ujjai voltak a terjeszkedési törekvésnek, éppen úgy, mint Napoleon birodalmának politikai félszigetei, melyek Lübeckig, Sziszekig, Rómáig bátran, merészen tolokodnak előre. Az orosz birodalom Finnország, Kurland, Lengyelország, Besszarábia, Kaukázia, Pamir, Mandzsúria félszigetei mindmegannyi jelzője a politikai törekvéseknek éppenúgy, mint a magyar-osztrák államszövetség szerteágazó területe is hatalmi terjesz-

kedési vágyat jelent. A hanyatló államok összezsugorodó, tömörülő alakja a sündisznó védelmi helyzetére emlékeztet. A magyar állam alakja is ilyen tömör, de az Adria felé nyúló félszigete mégis erőteljesen fejezi ki, hogy a szabad tengerről lemondani nem akar. A „tengerre magyar” jelszónál erősebben fejezi ezt ki – bár némán – a hazánk alakja.

A föld domborzata nagy befolyással van az állami területekre. Bizonyos, hogy nem a domborzat a leg-hatásosabb tényező az államok kialakulásában, hiszen az állam az emberi társulás egyik magasfokú alakja. Ennek következtében a társulással járó kölcsönhatás sok, valamint az államot alkotó, embereket összekötő és szétválasztó jelenségek hatása amannál sokkal jelentékenyebb, de mikor a geográfus csak a föld domborzatának hatásairól beszél, akkor, különösen hazánkban sok éretlen fő azzal akarja vádolni a geográfust, hogy minden jelenséget geográfiai okokra akar visszavezetni. Tehát értsük meg, hogy e sorok csak egy természeti hatás szerepéről kívánnak tájékoztatást nyújtani.

Az emberi társulásra a domborzat első sorban közlekedési akadályával hat. Az ember állandóan igyekszik e közlekedési akadályok hatását csökkenteni s így a civilizáció emelkedő szintjei szerint e hatás jelentősége csökkenni látszik. A valóságban a jelentőség csökkenése nem olyan nagy mértékű, mert kapcsolatosan a civilizáció emelkedésével mindig nagyobb szerepet játszik az akadály hatása, a hatás finomodik. Könnyű ezt az emberföldrajzi törvényt példával igazolni. A turkesztáni homoksivatag közlekedési akadályja nagy volt a karavánok idejében is, a járó, szélfúttá homok és a vízhiány, legelőhiány miatt. De a közlekedés primitív eszköze is igénytelen volt. A vasút megépítése után természetesen a közlekedési akadály az egyes ember szemében majdnem egészen megszűnt, de a vasút továbbra is kénytelen a ván-

dorló homokkal és vízhiánnyal küzdeni. Míg azelőtt a karavánutak versenyében a homoksivatag útvonala háttérbe szorult más kedvezőbb karaván útvonalak mellett, éppen így most a homoksivatag vasútja is alig versenyképes más kevesebb munkaköltséggel dolgozó vasúttal szemben. A szállítási költség növekedik s így a világpiacon a versenyképesség csökken.

Domborzat és állam az állam természete, fajtája szerint más viszonyban vannak egymással. Az ősi, mondjuk patriarkális államok alakjára a relief igen nagy hatással volt. A vallási összetartozás politikai eszméjén nyugvó államok alakjára a relief hatása az erősebb szervezettség következtében kisebb. Az újkor nemzeti államaiban a hatás ismét erősen megnövekedik. A nemzeti állam alapja az ethnográfiai egység, a nemzet. A nemzet földrajzi elhelyezkedése szabja meg az állam területét, ez a földrajzi elhelyezkedés pedig a relieffel szoros kapcsolatban van, ha nem is teljesen ahhoz igazodik. Az államot alkotó nemzet földrajzi elhelyezkedéséből a relief adta keretben alakul ki az állam politikai törzse, melyhez esetleg természetes vagy természetellenes kapcsolt részek járulnak. Az állam politikai törzsén kívül fekvő területek bekapcsolásakor nagy előrelátással kell rendelkeznie az államnak, mert a természetellenes kapcsolt részek nagy veszedelmet jelenthetnek.

Az Adria szomszédságában Közép-Európa erősen tagolt területén a közlekedési akadályokat alkotó vonalak sűrű hálót alkotnak, erősen összefoglaló külső keret nélkül. Európa földjén a nemzeti államok kialakulásának természetes feltételei szerint három régiót kell látnunk az első tekintetre, a tenger melléki tagolt és védett régiót, a germán-szarmét síkság tagolatlan és védtelen régióját és a Duna-medencék tagolt, de védtelen régióját. Az első régióban a nemzeti államok kialakulása a legkönnyebb, a másodikban a legnehezebb, de győzelem esetén a legállandóbb, a

harmadik régióban a természet támogatása mellett de állandó küzdelemmel jár. A britt-szigetek, az ibériai (pyrænei) és apennini félszigetek annyira elzár-
tak, hogy ezeken a területeken szinte biológiai törvény szerint várható egy-egy egységes nemzet kialakulása. Hasonlóan kedvező, védett helyzete van Norvégiának és Svédországnak, annyira-mennyire még Dániának és Görögországnak is.

A germán-szarmát síkságon óriási évezredes lassú küzdelem folyik. Itt van a szabad küzdelem hazája, ahol a természet a harcba csak a szomszédság biztatásával elegyedik. A sokkal szélesebb területen terjedő orosz nemzet lassan, biztosan gyarapodott attól kezdve, mióta Ázsia népei hanyatlani kezdtek. Az erősebb, mozgékonyabb német nemzet a germán síkságon gyorsabb fejlődésű, de két fronton küzd, mióta él. A két nemzet küzdelme ma eldőlt, de a győzelem eredménye még nem jelenti a legyőzött fel teljes letiprását. A germán-szarmát síkságon még sok verejtéket és halálhörgést okoz a sasok harca. Mit hoz a jövő, nehéz belátni, hogy sok évezred után a két küzdő közül melyik tölti ki a tért az Uraitól az Ardennekig, ahol a természet bölcsessége nem rendelt gátat a kettő között.

Amidőn a harmadik régió térein jár végig szemem abban az időben, mikor drága vérünk permetezi e földet, aggódva és bizakodva látom a Rajnától a Boszporusig terjedő földet. Szép medencék kisebb békés nemzetek befogadására kínálóznak itt. Erdőkoszorúta hegyvonulatok egymásba fonódva napsugaras kalászos rónákat zárnak körül. Susogva szaladnak a hegyi patakok az árnyas völgyekben s nagyokat nyekkenve buknak keresztül a malmok kerekkein, mielőtt egyesülhetnének a síkság pázsitján. Majd egyesülve, lassú méltósággal haladnak a vizek egy-egy sziklakapu felé, melyen keresztül meglátogatják a szomszéd rónát.

A medencék nem egyformák. Egyik kicsi, mint a koblenzi, a másik tágas, mint az Alföld. De van közöttük még egy mélyreható különbség. Az alpi fiatal gyűrődések a régió egyik részét összeráncolták, a másikat nem. Az Alpokból kiágazó Kárpátok vonalán, a Porta Hungarica-tól délkeletre egész medencecsoportokat összefoglal egy-egy bordás, helyenkint éles lánchegykeret, míg ettől északnyugatra az összefoglaló külső keretek hiányzanak.

Az északnyugati medencék legtöbbször a német nemzet benyomult. A hesseni, szász és sziléziai medencék nyitottak a germán síkság felé, széles kapuk nyílnak az alsó és felső frank, valamint a thüringiai medencékből is észak felé. Innen a németség tovább haladt a rajnai, sváb és bajor medencékbe, majd beszívargott az Alpok völgyeibe és kisebb medencéibe, a karintiai, stájer és bécsi medencébe is. Előőrseik megjelentek már az Alpok déli völgyeiben, Wallisban és Trentinóban is, valamint a Kárpátokon belül. Csak egy medence, a cseheké alkot közöttük ethnografiai szigetet. A Böhmerwald, a szász érchegység és a Szudéták, melyeken csak keskeny kapuk nyitnak rést a germánság felé, megvédték egy időre a cseheket a beolvasztás ellen, de a sziléziai és bécsi medencék németségének összeölelkező karjai már majdnem összeérnek. A csehek nemzeti öntudatra ébredése már az utolsó órában vetett véget, vagy akadályozta meg egy időre a teljes körülzárást. Ma az északnyugati medencék közül a cseh medence az egyetlen, mely geográfiai hatások között megtartotta a nemzet létét.

A Porta Hungarica-tól délkeletre elhelyezkedő medencék között a legtekintélyesebbek az Alföld és az aldunai medencék. A kettő között emberföldrajzi tekintetben nagy különbség van. Az Alföld mindenünnen zárt, az aldunai síkság nyitott a szarvát-síkság felé. Az Alföld közlekedés-földrajzi tekintetben egységesebb, folyóinak átkelésre alkalmatlan mocsaras

árterületei rövidebb szakaszokra oszlanak, ezzel szemben az Alduna nagyobb, hosszabb közlekedési akadály. Ez egyik legfőbb oka, hogy az Alföld politikai tekintetben is egységes, egy nemzet területi törzse, míg az Alduna ethnografiai és politikai hatást alkot. A Kárpát–Balkán hegyvonulat nagy kanyarulata a délkeleti medencék csoportjának hatalmas gátvonala, de a gátvonal számos rése, kapuja következtében nem fejt ki olyan erős ethnografiai hatást, mint a Pyraeneusz és Alpes. A Kárpát-Balkán vonulat szomszédságában gyakori népességritkulások és sűrűsödések, gyakori átvándorlásokat idézhettek elő az egyik oldalról a másikra. Mindenesetre sajátos, talán az egész Földön a legsajátságosabb jelenség, hogy a románság átterjeszkedik a Kárpátok és erdélyi havasokon, a bolgárság a Balkánon s a két nép között éles határt alkot egy medencét derékon kettészelő folyam. Míg a románság messze kiterjeszkedik a szarmát-síkság felé (Besszarábia), addig a bolgárság számos medencét foglal el dél felé (Vardar, Sztruma, Marica) s közöttük a Duna mentén éles, rideg vonal marad. Az ethnografiai elhelyezkedés ezen képe arra vall, hogy a románság ősi törzsterülete az Erdélyi-medence, a bolgárságé pedig a szófiai és ruméliai medence, amely törzsterületekből kiindulva a két nép kiterjeszkedő árhulláma a Dunánál találkozott. Ha az aldunai medencében lett volna valamelyik nép törzse, az éles ethnografiai határ a Duna mentén alig alakulhatott volna ki a folyam minden közlekedési akadálya mellett sem. Az Alföld a legnagyobb egységes medence a középeurópai medence-régióban s ez a magyarság nagyerejű politikai törzsterülete lett.

Az Alföld földrajzi helyzetének egyik jellemző tulajdonsága, hogy északkeleten a szarmát-síkság szomszédságában van, de attól egy meglehetősen közlekedési gátat alkotó erdős hegyláncolat választja el. A hegyláncolat hágói az Alföld kapui a szarmát-sík-

ság felől. Az Alföld peremének közelsége e helyen a szarmát-síksághoz csábító vonzást gyakorolt mindig utóbbi politikai törekvéseire. Itt van a mi nemzetünk kínai fala, a magyarság honfoglalóinak szent inváziója következett be e helyen, de a négy nagy veszedelem közül, a német, tatár, török és orosz közül is kettő e helyen zúdult reánk. A szarmát-síkság közvetlen közelsége és az attól elzáró hegygát szinte jellemzője a magyarság történetében az Úristen mindig érzett jobb és bal kezének. Az egyik kéz ver, a másik mindjárt véd is.

Az Alföldet három oldalról nálánál kisebb medencék veszik körül. Északon apró kis völgyek, medencék, mint gömöri, nógrádi, túróci, privigyei, majd a tágasabb győri, bécsi, azután ismét kisebbek következnek, a gráci, zágrábi, laibachi, végül délen a Balkánon még kisebbek, ezek közül már csak egyesek válnak ki, mint a nisi, szófiai, ruméliai, koszovopolje, úszkübi stb. medencék. Keleten az erdélyi és aldunai medencék zárják be a sort. Az Alföld körül tehát a természet nem kedvezett nagy államok kialakulásának, hacsak a medencéken túlról valamelyik nagy törzsből fejlődő nemzet nem szedegeti magához ezeket a medencéket. Olyan tényező ez, melyet nem szabad figyelmen kívül hagyunk, ha az alföldi magyar állam megerősödésének természetes segítő eszközeit kutatjuk. Az északkeleti határ az egyetlen „meglepetések oldala.” A többi oldal olyan, hogy már jó előre érezhető a vihar. Mikor a magyarság megfészkelte magát az Alföld medencéjében, a nyugati medencékben a némettség is már sorra haladt. A Győri-medence birtokáért az első küzdelem a németekkel volt. A magyarság benyomult a bécsi és gráci medencékbe is, de ott már megfészkelni nem tudott, a győri medencét, amely egyúttal az északi apró medencék birtokát is jelentette, a maga számára mindvégig biztosította.

Az Árpádok kora megmutatja az erős magyar

állam terjeszkedési irányait. Az erdélyi medence sziklavára a politikai törzs, az Alföld szomszédságában hamar meghódolt. Míg a cseh medence hasonló alakja és reliefje mellett a germánság felé zárt, addig az erdélyi medence ennek tükörképe, mert az Alföld felé nyitott. Könnyen érthető tehát, hogy a cseh medencét a németiség csak azután vehette uralom alá, miután a bécsi medence felől e sziklavárat könnyen megközelíthette. A magyarság terjeszkedésének harmadik iránya, mely bennünket első helyesen érdekel a zágrábi medence felé törekedett. A németiség itáliai és a magyarság adriai törekvései egyközösek és hasonlóak.

A magyar állam címerét szépen jellemezhetné az oroszlán, mely széjjelterpesztett mellső lábait egy-egy sziklára támasztja. A Karszt és a Székelyföld hazánk két sarokbástyája, állami testünknek két pillére, melyek ledőltevel a test letöredezésének veszélye fenyegetne.

Két sarokbástyánk úgy helyezkedik el, hogy az állam teste elállja a Balkán-félsziget útját közel ezer kilométer hosszúságban, csupán keleten enged szabad utat neki a szarmát-síkság felé. Míg nyugaton a keskeny Karszt az Adria partján emelkedik, a székely hegyek és a Fekete-tenger között kétszázötven kilométer szélességű sima terület marad, a népek terjeszkedési törekvéseinek és vándorlásainak ez a híres betörési kapuja. Nagy szerencsétlenség egymagában, ha egy nép ilyen emberföldrajzi kapuban telepedik meg, amit a románoknak múltban és jövőben keserű küzdelmek árán kellett és kell megtanulniok. A Galac-Fokcsani erődvonat, mely egyfelől a Duna legalsó szakaszára és a magyar határhegyekre támaszkodik, mely a románoknak első és egyetlen védekezési vonala az orosz betörés ellen, már Románia szívében van. Nagy politikai bölcséségnak kell kormányoznia azt a népet, mely ilyen szerencsétlenül megválasztott helyen akar államot építeni.

A Karszt lábát közvetlenül az Adria hulláma verdesi. Amíg a keleti sarokbástyánk Erdély legfontosabb szerepe, hazánk védelme a Kelet veszedelmei ellen, e nyugati sarokbástya gazdasági életünk függetlenségének erős vára lesz még, ha kiépítése és felfegyverzése sikerüi. Három felől fenyegetheti ellenség tengeri bástyáinkat, az egyik északról a velünk hasonlóan az Adriára törekvő némettség, a másik délről és helyben a horvát-szerb függetlenségi törekvés, harmadik pedig az örökös tengeri ellenség, az olasz. Az elsovel könnyű lesz talán mindig a megegyezés. Az Adria a dualizmus pompás kifejezője. Két nagy különálló öblözete nyúlik a német és magyar törekvések felé, az aquilejai öböl és a Quarnero. A polai Promontore kétfelé tereli a hajókat, elkülöníti a hatalmi törekvéseket, külön helyet biztosít mindegyik Adria felé törekvő államnak. Érdekösszeütközést geográfiai követelmények nem idéznek elő.

Így csak két ellenség marad, ezekkel azonban számolnunk kell mindaddig, amíg csak magyar állam és tenger van.

A földrajzi helyzet itt előírja a népek küzdelmét. Hiába minden szentimentális vágy a békére és nyugalomra. Az Alföld és az Adria éppen olyan szerelmesek egymásba, mint a Po-síkság és az Adria. Venezia hiába jegyezte el magát az Adriával, a keleti Alpok és felső Duna-medencék, valamint az Alföld is részt kérnek az Adria szerelméből. Hiába olvad össze a Po-síkság és az Adria a veneziai lagunákban, hiába állja útját a németységnek és magyarságnak a Karszt szikla és szlávság gátja. Nem gyűlölet, nem kapzsiság készíti a németséget és magyarságot az Adria csábító szerelme felé, hanem a kényszerűség. Az Adria szerelme itt élet, az Adria csókja nem kéz, hanem boldogulás. A fegyvercsörgés az Adrián nem ülhet el soha, hiába minden békeábránd.

A Karszt adriai partvidékének gazdag tagoltsága

csábított a hajózásra. Szigetek és szemközti partok benépesedése igen érdekes emberföldrajzi jelenség. A távolság szerepe igen nagy, eleinte s nyomon követhetjük a művelődéstörténelmi haladásban annak fokozatos csökkenését napjainkig, amikor az egészen eltörpül. A civilizáció kezdetleges szintjén az átgázolásra alkalmatlan folyó még emberföldrajzi gát, a gázlók szerepe nagy. Lassankint a legnagyobb folyón is könnyű lesz az átkelés, fontos révhelyek keletkeznek. Ismét fejlődést mutat a partmenti szigetek benépesedése, majd a beltengerek, melléktengerek hajózási korszaka kezdődik, míg Colombo neki nem vág az óceánnak. A Karszt-lejtő ősi lakói a Kr. e. harmadik században már annyira mennek, hogy az otrantói szoroson keresztül átszivárognak Apuliába is. A liburnok háromszögű tarka vitorláit, melyek ma is az Adria képeinek elevenítői közé tartoznak, ekkor már meghódították az egész Adriát. Itt is, mint mindenütt, a tagolt partvidék felől indult ki a hajózás mestersége a tagolatlan felé. Amint a görögség átterjedt az Aegeisen, a germánság a Kattegat és Keleti-tengeren, az illyrek pásztornépe is meghódította az Adriát.

A görög hajósok az elsők, akik kívülről az otrantói szoroson keresztül jelennek meg az Adriában. Az illyerek a partról a tenger felé, a görögök a tengeről a partok felé törekednek s először ütközik össze a két ellentétes irányú törekvés, amely az Adria történetében ezentúl végig húzódik.

A keleti parton erős állami élet nem alakulhatott ki. A keskeny parti szegély szegény volt ahhoz mindig. A Dinári-hegyrendszernek tágas, termékeny völgyei, belső gócpontok keletkezésére alkalmas medencéi nincsenek, a Karszton túl elhelyezkedő medencék pedig messze voltak, nehezen járható hegyi utak mögött.

A beltengerek medencéi a szárazföldi talapzat sülyedései, melyeket ritkán borít el teljesen a tenger

vize. A tengerszint felett maradt részek, valamint a tengertől újra elhódított folyóvízi hordalékkal feltöltött területek lakossága a tengerrel sokkal erősebb kapcsolatba kerül rendszeren, mint a medencén kívül levő területeké. A kapcsolat ereje természetesen a tenger nagyságától és a körülötte élő népek civilizációjának mértékétől függ. A Fekete-tenger, a Keleti-tenger a Bottni-öböllel, az Északi-tenger, a Földközi-tenger melléktengerei kivételével terjedelme következtében ethnografiai és politikai elhatároló maradt, ezzel szemben az Aegei, Tyrrheni, Adria, Skagerrak, Ir-tenger elhatároló képessége kisebb, vagy egészen kicsi. Azt lehet mondani, hogy a 200 kilométeren felüli tengerszélesség Európában a gőzhajózás koráig még olyan akadály volt, melyet az állam saját testén belül nem tudott megtűrni. Hasonló értékeket mutat Ázsia is, ahol az arabok a Harmuszon szivárognak át a perzsa partokra, az Aravidák a Palkón Ceilonba, a kínaiak Hainan és Formozára. Körülbelül 200 km. a hátsóindiai szigetvilágban is már mindenütt ethnografiai határ, míg ennél jóval kisebb tengerszélesség éppen ellenkező hatású, ethnografiai befolyása kisebb a hegységeknél.

Az Adriában az illyrek civilizációjának még a 200 km. távolság is akadály volt, így érthető és természetes, hogy az átszivárgás Itáliába a 70 kilométeres otrantói szoroson történt. A római állam terjeszkedésénél, a nagy latin birodalom fejlődésében is ezt látjuk. A római birodalom terjeszkedése a félsziget közepe tájáról először déli irányba indul, a tenger környezte zsákutca felé, ahol könnyen elnyelhetette a tenger felől érkezett bevándorlókat az illyr és görög gyarmati államokat. Az első pún háború után Szicília kerül birtokába, az a sziget, mely legközelebb van az itáliai partokhoz. A következő negyven esztendő a római tengeri hatalom megalapításának ideje (241-201. Kr. e.) Ismét az otrantói szoroson terjed

a hatalom a Balkán-félszigetre, nyugaton azonban már szélesebb tengeren át Korsika és Szardíniára is áttérjed. Az ibériai partokon ekkor még természetellenes a terjeszkedés, a második pún háború eseményeivel kapcsolatos, előjátéka a római Földközi-tengeri birodalom megalapításának. Nyolcvan év alatt Gibraltártól Rhodosig az egész partvonal Róma birtokába került, tehát az egész Adria is. A római birodalom ekkor a Karszt pereméig terjedt. A következő évszázadok hódításait már a latin nép nem tudta követni. Mindinkább természetellenes alakot nyert a római birodalom s minden újabb hódítás siettette a teljes összeomlást.

Az Adria uralásának első korszakában a dalmát partokról Apuliába terjed a hatalom áramlása, a második korszakban fordított irányban Apulia felől a dalmát partok felé. Ez a második erős lökés már keresztül tört a Karszton a Dunáig, de az itáliai bevándorlás csak a partokig terjedt.

A harmadik korszak előretörést jelent a Duna-medencék felől (hún-avar stb támadások). A települések riadtan szorulnak a lökés ereje elől a tenger felé védett félszigeti és szigeti helyzetbe (Aquileja-Grado és Venezia, Scardona-Sebenico, Salona-Spalato).

A negyedik korszak az ék megerősödése szláv bevándorlás következtében. A Duna-medencék sem, Itália sem tudta a Dinari-hegyrendszert igába hajtani, hanem a két hatalmi centrum válaszfalán a kettő között újra és újra megerősödött egy harmadik hatalmi tényező. A latin, görög, illyr vegyes népegyveleget elárasztja a szlávtság és lassan felszívja.

Az ötödik korszak talán a leghosszabb volt s ez napjainkig terjed, helyesebben a mi időnk is ebbe a korszakba tartozik. Jellemzője küzdelem az Adriáért minden irányban. A politikai törekvések nyilait öt irányból jönnek, négy még ma is harcban áll, az ötödiket pedig új váltotta fel.

Ez az ötödik korszak az alföldi új magyar állam önálló, imperialisztikus törekvéseinek érvényesítésével kezdődik. A magyar állam területét alkotó medencék külső pereme alig 50 km távolságban van az Adriától. A Dinári-hegyrendszer itt a legkeskenyebb, a szláv ék valóságos belső ereje a függetlenségi törekvéshez legkevesebb támasztékot nyer a domborzattól. A földrajzi helyzet tehát nagy fegyvert adott a magyarság kezébe, sajnos azonban, a kar gyenge volt a fegyver használásához.

Ma a nemzeti államok korszakában az állam alapja az uralkodó nemzet belső ereje. A magyar nemzet csak az első honfoglalással kezébe került területet tudta kitölteni legalább abban a mértékben, amennyi a zavartalan uralom biztosságához szükséges volt. Az Alföld, a Győri-medence és a közöttük fekvő dombosvidék lakossága túlnyomóan magyar vagy magyarrá lett. A Felvidék apró medencéi és völgysegei, melyek tagoltságuk következtében sem tudnak egységes politikai törekvésekre szert tenni, nem jelenthettek soha veszedelmet s így a magyar állam ügye a talapatot alkotó nemzet belső ereje nézőpontjából ezen a területen rendben van. A honfoglalás után kétszáz esztendővel megtörtént az állami terület szükséges kiegészítése Erdéllyel és a Száva-medencével, ezt a kettőt azonban a magyarság már megemészteni nem tudta. Kevés volt a magyar. Erdélybe még csak jutott valami belőle, de a Száva-medencében magyar szó nem volt otthon soha. Innen van, hogy a magyar állam a tengeren soha sem tudott megerősödni, ereje a tengeren soha nem volt tartósan érezhető. Az emberföldrajzi korlátot alkotó hegység a magyar állam belső medencéje és a tenger között csak 50 km széles, míg Germániát 300 km szélességű hegytömeg választja el az Adriától, az Alföld pereme alig 200 kilométer légvonalú távolságban van az Adriától, a germán síkság több mint 600 km távol-

ságban van tőle, – de a német nemzet alig 70 km távolságban már összefüggő tömegben lakik az Adriától, míg a magyarság falvai több mint 220 km távolságban vannak tőle. A németység és az Adria közötti hetven kilométeres földterületen az Isonzó völgye lejtősödik az Adria felé s az Isonzó forrásvidékén a Predil mögött a németység legerőteljesebb törzseinek egyike lakik. A karinthiai lövészek és a derék szegedi bakák együtt védik most e helyet s szemük előtt van a szürkés-kék veneziai partszegély, mely mögött az Adria ezüst csíkja fénylik.

Ma a sokáig szunnyadó ellentétek ismét felszínre kerültek. Az Alföld és az Adria közé beékelődő szlávtság, az otrantoi-szoros bejáratánál a görögség, az itáliai partokról az olasztság békében lassú aknamunkával, most nyíltan, dühvel torlaszolják el házunk kapuit a tenger felé s mögöttük még a külső kerítés kijáróit is többszörösen elgátolják franciák és angolok. Az alpesi lövészek és a szegedi bakák azonban nyugodtan, hidegvérrel állnak őrt az Isonzótól a Plöckenig. A kapukat torlaszoló gátak vértől piroslanak.

4. Harc a tengerért.

Az „oekumene” csupa sziget. A rajtuk lakó másfél milliárd ember művelődési és gazdasági összekapcsolója a tenger. A tengeri hajózásban van a büszke nevű „világ”-hatalmak keletkezésének csírája, ezzel természetesen a „világháborúk lehetősége is. A háborúk borzalmaival a Föld lakói sohasem érezték ilyen kiterjedésben, mint ma. Előttünk van az első gazdasági világháború rettenetes képe, a „harc a tengerért”. A tenger semmit sem sejtve az érte folyó harcról, az emberek szigetei körül most is zavartalanul küldi hullámhátain ezüstös tarajos hajkait. A hajók nagy része partjaihoz kötött, a nyílt vízen egymást üldözik. A tengerfenék iszapos lerakódásai pedig a

geológiában merőben ismeretlen zárványokkal gazdagodnak.

„A tenger ura a Föld ura, a tengernek pedig csak egy ura lehet.” Ezt a talán nem szószerint így formulázott, de ilyen értelmű véleményt Anglia termelte. Míg Európa népei a középkori népkorlátok letörésén, nemzeti, népakaraton nyugvó államok alakításán fáradoztak, Anglia felhasználva földrajzi helyzetének előnyeit, harc nélkül a tenger ura lett. Alig egy évszázad múlt el és a Föld gazdaságos kihasználásával keletkezett egyenlőtlen termelés, gyártás és fogyasztás a civilizáció utolsó századában Angliának számos elenséget szerzett s ez végűi a mai háborúhoz vezetett.

Anglia földrajzi fekvésének előnyeit jól ismerjük. Ezek: s szigeteinek *terjedelme* egyrészt, mely csak akkora, hogy népével majdnem teljesen ki tudja tölteni s rajta más politikai hatalommal nem kell osztozkodnia vagy küzdenie s földjének *gazdagsága* másrészt, amiben a kultúrtermelés alapját alkotó széntelepeknek mennyisége a legfontosabb. Nagybritanniának nincs olyan faluja, mely 108 kilométernél nagyobb távolságban van a tengerparttól. Az egész lakosság ismeri, szereti a tengert s már régen megtanulta előnyeit kihasználni. Csak uralkodóinak kontinentális törekvései (100 éves angol-francia háború, majd belső harcai) korlátozták a tengeri imperiális politikai kifejlésztésében s tették lehetővé az ibériai félsziget parti lakosságainak uralmát az Atlanti-óceánon. A spanyol armada megsemmisítése az első lépés a tengeri világalalom felé s a belső zavarok megszűntével, 1700 körül, az angolok tengeri uralma már zavartalan a mai háborúig.

A szabad kereskedelem, közlekedés nem szenved nagyon az angolok tengeri uralmával. Igazi érdeellentét Anglia és más hatalmak között alig keletkezik mindaddig, míg a gazdasági élet képében egy igen mélyreható, gyökeres változás nem áll be a kultúra

haladásával: a gép munka. A gyarmatosítás a túlnépesedés következménye, de a gyáripar mellett, hogy nagy népsűrűséget tudott lekötni, a gyarmatosítást a maga céljaira felhasználta és nagy részben átalakította. E mellett a túlnépesedésből származó kivándorlást az európai nemzeti államok a maguk számára iparkodtak lekötni. Ezek mind jól ismert és sokszor hangoztatott politikai jelenségek. De meg kell itt említenünk, mert a gépmunka elterjedéséből és mellette az európai nemzeti államok nemzeties törekvéséből fakad a harc a tengerért és az összeütközés Nagybritannia érdekeivel.

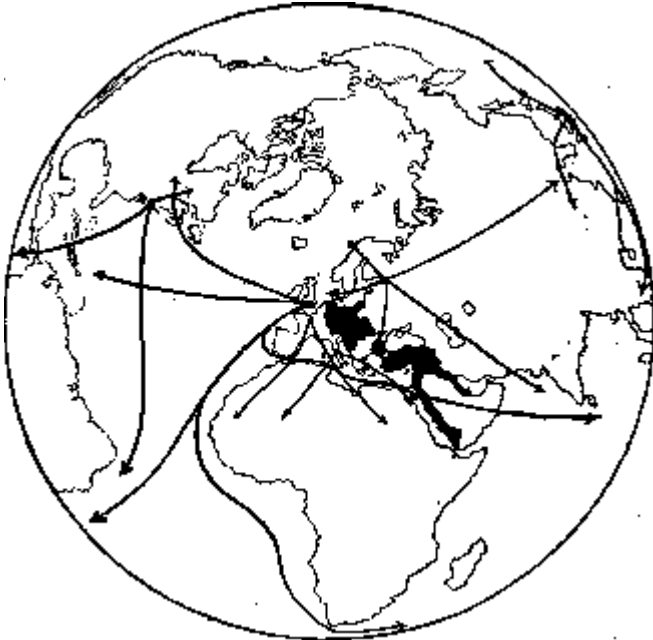
A gépmunka elterjedési irányai természetesen haladnak a szételepek és lakosság ipari készsége területein. Anglia, Észak-Franciaország, Belgium és Németország, továbbá Ausztria északnyugati része rövid idő alatt olyan kultúrtermelő területek lettek, melyek óriási őstermelő területek nyersterményeit vonzották magukhoz s természetesen igyekeztek minél nagyobb piacot szerezni gyártmányaiknak. A gyáripar természetes feltételeit nélkülöző Olaszország és Oroszország földnélküli parasztságának túlnépesedése következtében kénytelen területi terjeszkedésre (Tripolisz, Közép-, Észak- és Kelet-Ázsia). Oroszország zárt földrajzi helyzete következtében utat keres a világforgalom felé.

Ezzel jelezve vannak a gazdasági és politikai törekvések tűzhelyei. Az Északi-tenger körül csoportosuló ipari vidékek egymás versenytársai lesznek s mindinkább kiélesednek a törekvések. Anglia már nagy területeket lefoglalt a világpiacon. Franciaország az Indiai-óceánban és Hátsó-Indiában, továbbá a földrajzi helyzet kínálta Észak-Afrikában korán szerez még szabadon maradt gyarmati területeket. Belgium, Németország és Olaszország is siet Afrikában helyet foglalni. Kelet-Ázsiában a kínai partokon a nagyobb flottával rendelkező államok egy-egy kikötőben iparkodnak magukat megfészkelni. Oroszország pedig

szomjas ember módjára iparkodik a Török-birodalom romjain, Kína rovására» az iráni országokon keresztül a tenger felé. Amerikában, az Unió keleti partvidékén új kultúrtermelő tűzhely keletkezik, melynek sugarai Amerika partjain végig és az egész Csendes-óceánra világítanak. A Csendes-óceán partján a gyorsan ébredő Japán iparkodik vonzási területébe juttatni az egész Csendes-óceánt, melyben nyíltan Anglia szerepére törekszik.

Az angol tengeri s ezzel világhatalomnak tehát szinte egy csapásra egész sereg ellensége támad. Minden tengeri uralomra törekvés kétségtelenül a brit uralmat sérti. Valamennyinek közös érdeke a tenger felszabadítása a brit uralom alól. Soha a brit standard ilyen nagy veszélyben nem volt, mintha az egész világ egyszerre szövetkezett volna ellene. Minden esztendő csak siettette a veszélyt. A brit uralomnak egyenlően ellensége valamennyi tengeri terjeszkedési vágy. A Földközi-tenger két kapujának, a Gibraltárnak és a Szezei-csatornának birtoklásában az összes európai nagyhatalmak ellenkező törekvéseivel kell számolnia. Az Indiai-óceánban Franciaország és a szárazföld felől Oroszország áll vele szemben. A Csendes-óceánban azonkívül még Japán és az Unió. Amerre a brit uralom karjai nyúlnak, mindé nőtt egynél több ellenséges kar vár ütésre készen. Természetes volt Angliának minden igyekezete, hogy megakadályozza ezen karok szövetkezését. Ha e karok egyszerre ütnek, a brit uralom tönkrejutott. Az ellenségeknek egymás között is vannak érdekellentétek s ezeket ügyesen használja ki Anglia, mindig a gyengébb oldala mellé állva, lehetőleg a küzdő felek erőarányainak kiegyenlítésére törekedve, ami majdnem lehetetlenné teszi, hogy az egyik ellenség is háborújából mint hatalmas győztes emelkedjék ki. A brit uralom politikája fényesen sikerült az orosz-japán összeütközés alkalmával.

A brit uralomnak a földrajzi helyzet következtében azonban két olyan ellensége van, mellyel megbirkózni hosszú ideig nem tud. Nem a tenger felől fenyegeti

4. ábra. A központi szövetség államainak földrajzi helyzete a szövetségen kívül álló nagyhatalmak expanziós törekvéseit jelző nyilak közt.

a brit tengeri uralmat a legkomolyabb veszély, hanem a szárazföld felől.

A tengeri földrajzi helyzet óriási fölénye megszűnt a szárazföldi közlekedési eszközök javulásával. Oroszországot szibiriai vasútja tette olyan erőssé, hogy csendes-óceáni terjeszkedésre gondolhatott. Közép-

Ázsiába vezető vasúti vonalai teszik számára lehetővé, hogy a brit uralmat megtörje az Indiai-óceán partjain. Szíria felé terjeszkedése Szuez és Bab el Mandeb meghódítását jelenti. A mai tengeri háború meggyőzött bennünket arról, hogy bármily hatalmas flotta erős szárazföldi hadsereg nélkül a Föld feletti uralkodásra képtelen. A tengeri uralom minden tengeri haderő nélkül is sikeresen támadható meg a tengerpart elhódításával. A szárazföldek, kontinensek földrajzi elhelyezkedése, az „óvilág” és „újvilágnak”-nak nevezett két kontinens-csoport szárazföldi kapcsolata a szárazföldi útvonalak fejlődésével a hadi súlypontot ismét a szárazföldre helyezi át.

„Amerika az amerikaiaké”. A brit uralom, valamint minden európai befolyás itt lassankint megszűnik egy amerikai nagyhatalom kibontakozásával, mely éppen kontinentális helyzete következtében a kontinens felől el tud utasítani a tengeren jövő minden idegen befolyást. Kanada egyesülése az Unióval nem késhet nagyon soká. Itt a brit uralom lassankint teljesen megszűnik s ezzel a brit világhatalom már nem öleli körül a Földet. A brit uralom területe asszimetrikkussá lesz, a brit szigetek, az uralom tüzhelye, az uralt terület peremére kerül. Nem sok idő fog elmúlni addig, mikor a Nap végre leáldozik a brit uralom területén. Szinte lehetetlen, hogy Nagybritannia ezt a terjeszkedést megakadályozza.

Az óvilág kontinens-csoportja két hadiföldrajzi területre oszlik. Az egyik a hatalmas összefüggő szárazföldi terület, a másik az Indiai- és Csendes-óceán nagy szigetvilága. Az elsőt a szárazföldi, a másodikon még hosszú ideig a kívülről jövő tengeri haderő van fölényben. Az óvilág nagy szárazföldi területének hadiföldrajzi tekintetben is legfőbb jellemvonása, hogy két hatalmas tagolatlan kontinentális törzskötét, Európát és Afrikát 7000 km hosszúságban gazdag parttagosulású földközi tengerek választják el. E föld-

közi tengerek nyugati kapuja, a gibraltári, alig 13 km széles tengersizor, keleti kapuja több mint 20 km széles (Bab el Mandeb). Szinte természetes, hogy mind a két erődökkel ellátott kapu az angolok birtokában van. A földközi tengerek övezetét eredetileg elválasztja, most összeköti a Szezi-csatornával átvágott földszoros. Az eurázsiai kontinens nyugat felé elkeskenyül s ezen az keskenyülő európai részen helyezkednek el az európai szárazföldi hatalmak. A hadiföldrajzi helyzet természetesen megköveteli, hogy az igazi nagyhatalom az egész kontinenst északi partjától déli partjáig elfoglalja. A kontinentális hegemonia geográfiai feltételei annál kedvezőbbek, minél távolabb keletre helyezkedik el a nagyhatalmi terület s ezzel minél több más nagyhatalom szárazföldi útjait tudja elzárni az európai kontinens partjai felé. Nem lehet vita azon, hogy Oroszország földrajzi helyzete a legkedvezőbb az óvilág katonai hegemoniájához. Ha ez a nagy területtel és hadsereggel rendelkező földrajzi fekvésével egyedül „centrális” szárazföldi hatalom képes volna meglevő erőit a határra állítani, talán ki tudna szabadulni a körülölelő vaskarokból. A centrális kontinentális nagyhatalom ma minden oldalról el van zárva a nyílt tengertől. Északi partjai a hajózásra értéktelenek, a Balti-tengeri kikötők előtt a dán kapuk állanak, a Fekete-tengeri kikötők meg a különben is elzárt Földközi-tenger övezettől is elzáródnak a Dardanella-Boszporuson. A távoli Vladivoszto k a japán szigetsorral kitűnően elzárható Japán-beltengerben van. Valamennyi más államnak érdeke, hogy ezt a nehezen mozgó kolosszust földrajzi fekvésének mindinkább növekedő előnyeinek kihasználásában megakadályozza.

A valóságban a német-osztrák-magyar szövetség az egyetlen, mely az Orosz birodalom bilincseit őrizni és védeni tudja, mert egyedül rendelkezik a szükséges szárazföldi hadsereggel. E nagyhatalmi szövetség

együttesen, egymást kiegészítve nyugat felé a második az európai hosszú félszigeten s így csak az Orosz-birodalom zárja el szárazföldi útjait az óvilág kontinenscsoportjához. Igazi, nagy, gazdasági érdekellentétek a kettős-szövetség és az Orosz-birodalom között a földrajzi feltételek szerint nincsenek, sőt ellenkezőleg közös érdeke mind a két erőnek a brit tengeri világuralom megszüntetése. Érdekellentét akkor keletkezik a két erő között, ha az egyik vagy másik a megdőntött brit világuralom romjain a magáét akarja felépíteni. Közel van az a feltevés, hogy mindenki tudatában van ma már a brit világuralom ledőlésének. A brit világuralom ma már nem saját erőin áll, hanem egyensúlyát a körülvevő többi hatalmak tartják azzal, hogy mindenünnen ledönteni igyekeznek, de a nyomás még egyenlő. A legkisebb egyenlőtlenység az erőkben már lebukását eredményezheti.

A földrajzi helyzet lehetővé teszi, hogy Oroszország tengerre jutása ne sértse a kettős szövetség érdekeit, – de a tengerrejutás helyének a Perzsa-öböltől keletre kell lennie. A Boszporus, Szuez és Bab el Mandeb három olyan pont, amely felé irányzott minden orosz lépésnek szuronyainkkal kell találkoznia, mert az euráziai és afrikai szárazföldi még a jövőben kifejlesztendő útvonalainkat zárná el.

A többi nagyhatalmak földrajzi helyzete az európai félszigeten természet szerint már sokkal kedvezőtlenebb. A tér szűkül, az erők csökkennek, a kontinentális terjeszkedés akadályai áttörhetetlenek lesznek. A szomszédos keleti nagyhatalmak törekvése a brit tengeri világuralom megszüntetésére, csak kellemes lehet ezeknek. A nemzeti állam létfeltételeibe vágó nagy ellentét egyfelől Franciaország és Olaszország, másfelől a kettős szövetség között el sem képzelhető.

A brit világhatalom megdőlését rövid időre – nem lehetetlen – megakadályozza az az egész világot előntő aggodalom, hogy szerepét az óvilág egyik

szárazföldi nagyhatalma veszi át. A keletkező új világhatalom vagy orosz autokrata-állam, vagy a német-osztrák-magyar államok földrajzi elhelyezkedésük megkívánta szövetsége lesz. A nyugati hatalmak ezt megakadályozni már nem tudják. Ha nem a mai, úgy a holnapi háborúban el kell dőlnie a hegemónia kérdésének. Mi egyet értünk a Belttől az erdélyi havasokig abban, hogy a kérdés dőljön el ma.

A német-osztrák-magyar szövetség a brit világhatalom rakta bilincsekből csak a Boszporuson keresztül vezető út segítségével szabadulhat meg. Bizánc földrajzi helyzetének kiválósága ma újra felragyog. A mozlimság, amikor az úgynevezett „centrális” hatalmakhoz csatlakozik, helyesen értette meg földrajzi helyzetének politikai követelését. Ugyanezen földrajzi helyzet kö»ételi meg, hogy Bulgária is a centrális hatalmakhoz csatlakozzék. A német, osztrák, magyar, bolgár, török államok szövetségének legfőbb földrajzi jellemzője, hogy az óvilágot két részre különíti el és kezében tartja a legfontosabb tengeri kereskedelmi és szárazföldi hadi útvonalak kulcsait.

A politikai geográfia igen közel jut magához a politikához. A brit tengeri világhatalom kiterjedése ellenkezik a nagyhatalmi törekvések földrajzi terjedésének természetes irányjaival. A barlangba rejtőző és a világtörténet eseményeiről teljesen tájékozatlan politikai geográfia is arra az eredményre jutna, hogy az ilyen természetellenes tengeri uralomnak meg kell dőlnie, amint a partok felé a kontinensek belsejéből csak csekélyebb erők is hatni kezdenek. A britek a tenger- és földszorosok, majd nem az összes-sajtok és kapuk megszállásával igyekeztek ezeket az erőket szétosztani. A centrális hatalmak szövetsége, mely ma már úgy látszik az Északi-tengertől az Indiai-óceánig, hovatovább a Bengal-öbölre terjed, a kapukat hamar le fogja rombolni. Az orosz hatalom nagy csapást szenvedett a mozlim világnak a centrális ha-

talmakhoz csatlakozásával, mert ezzel a céltől lekésett. Az orosz hatalom célja majdnem nyíltan bevallottan szintén a brit tengeri világhatalom megszüntetése volt, de most már végre igaza van a petrográdi sajtónak, ide az út már csak Berlinen keresztül vezet, ott pedig a Hindenburg serege áll.

A mai világháború talán véglegesen el fogja dönteni a tengeri világhatalom kérdését, de talán nem lehetetlen, hogy egy hosszú küzdelem kezdete csupán. A földrajzi helyzet egybevetve a hadi és politikai helyzettel azt ígéri, hogy a kultúrtermelő és őstermelő vonzási területek természetesebb csoportosítást nyernek. A német birodalmon múlik, hogy túl éles imperiális politikával ne törekedjék egy új világhatalmi szerepre, hanem eddigi bölcs mérsékletével a vonzási területeknek antropogeográfiai követelések alapján helyes csoportosítására igyekezzenek. A világháború előtt, mint térkép-vázlatunk mutatja, a nagyhatalmak politikai és gazdasági expansiójának nyílt bonyolultan fonódnak egymásba s ebből az összeütközések tömegei keletkeztek. A világháborúnak ezen nyílt természetes földrajzi elrendeződését kell eredményeznie, amihez alapfeltétel, hogy a brit tengeri uralom az euráziai Földközi-tenger övezetéből ki s az orosz expansió félreszoríttassék.

Nagybritannia peremi helyzete, hasonlóan Portugáliához, a XVI. század keleti útjai felé terelik a brit hatalmi törekvéseket Afrika nyugati és déli partjai mentén Ausztráliába.

A francia expansió a Földközi-tenger nyugati, az olasz ugyanazon tenger középső részén felel meg a geográfiai követelményeknek. Az orosz expansiót Európa összes népeinek érdekében kelet felé kell terelnünk. A japán expansiónak természetes területei a Csendes-óceán nyugati melléktengerei. Öszeütközések ki nem kerülhetők természetesen a jövőben sem, de a centrális hatalmak az eurázia-afrikai kontinentá-

lis hídon meg tudnak akadályozni minden törekvést, mely az egész emberiség közös birtokát alkotó tengert rendeltetésétől el akarja vonni. Az emberiség egyetemleges boldogulásának őrzői a hatalmi szférák szerint elosztott tengerpartok ágyúí. Nagy katasztrófa a véres háború, de ha eredménye a tengernek brit bilincseiből felszabadítása és egyúttal megakadályozása, hogy a brit bilincsek kulcsai csak gazdát cserélve az orosz hatalom kezébe menjenek át – a világháború az egész emberiség érdekében történt.

Tartalom.

1. A tenger és a föld	3
2. Az Adria jellemképe és jelentősége.....	17
3. A magyar állam és a tenger.....	35
4. Harc a tengerért.....	48